

ALLAH' I c.c ZİKRETMEK

Allah'ı (celle celâluhu) zikretmek ; O'nu anmak , hatırlamak , yâd etmek demektir.

Allah'ı zikretmek ; Allah ile kul arasında bir rabîta (*bağ, ilişki*) kurulması, O'nun büyüklüğünün , cemel ve celâl sıfatlarının düşünülmesine sebep olur. Bu rabîta devam ettikçe , kulda Allah korkusunun , Allah sevgi ve saygısının doğmasını, büyümesini ve kulun rûhen yükselmesini temin eder. Elmalılı tefsirinde şöyle denilmektedir : “ Zikrin hakikatı, zikreden kimsenin zikrolunandan başkasını tamâmen unutmamasıdır ki, bu suretle onun bütün vakitleri tamâmen zikir olur. Kim kalbi ile zikre devam ederse, onunla meşgul olursa, Allah onun kalbine kendine karşı iştiyak (*arzu, özlem*)nûru atar ” ..

Ahzab suresinin “ **Ey iman edenler, Allah'ı çokça zikredin**” mealindeki 41.inci ayeti ile Allahu Teâlâ kendisinin zikredilmesini, hem de çok zikredilmesini bütün kullarına bizzat emir buyurmuştur. Aynı surenin “ **O'nu sabah akşam tesbih ve tenzih edin**” mealindeki 42.inci ayeti ile, bu zikrin devamlı olması lüzumuna işaret olunmuştur. Nitekim bu ayetlerin tefsirinde (sabah, akşam bütün vakitleri kapsar. Çok zikirden maksat, Allah'ı her an, ebediyen unutmamaktır “ denilmektedir (*Elmalılı tefsiri*).

İnsan suresinin “ **Sabah akşam Rabbinin adını an**” meâlindeki 25.inci ayeti ile de bu emir, teyid buyurulmuştur (*kuvvetlendirilmiştir*).

Ra'd suresinin “ **Kalpler ancak zikrullah ile huzur ve sükûna kavuşur**” mealindeki 28.inci ayeti ise, gerçekten uyanmış ruhların ancak Allah'ı zikretmek , Allah'ı sevmek ve O'na ibadet etmekle tatmin olabileceğini haber vermektedir .

Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz bir hadislerinde :

“ Rabbinizi zikreden kimse ile zikretmeyen kimsenin benzeri diri ile ölü gibidir ”

buyurmuşlardır (*Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 12, hadis 2160*)

Bu hadis-i şerif , Allah'ı zikreden kimsenin mânen diri, zikretmeyen kimsenin ise mânen ölü olduğunu bildirmektedir.

Bakara suresinin 152.inci ayetinde ise : “**Siz beni (ibadetle, taatle) anın, ben de sizi (sevapla , mağfiretle) anayım**” buyulmuştur ki, bu ayet müminler için büyük bir müjdedir. Çünkü Allah c.c tarafından zikredilmek, hatırlanmak , kullar için en büyük lütuf, en büyük rahmet tecellisidir. Aşağıdaki hadis-i şerif bu hususu daha ayrıntılı açıklamaktadır :

“ Kulum beni andığı zaman muhakkak onunla beraber bulunurum. O beni gönlünde gizlice zikrederse, ben de onu bu suretle anarım. Eğer o beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu o cemaat ferdlerinden daha hayırlı bir cemiyet için de anarım. O kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım ..” (*Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 12-2183*)

Görülüyor ki, Allah Teâlâ kulları tarafından zikredilmeyi istemekte, bunu yapan kullarını da kendi azametine hâs bir ihsan ile en geniş şekilde mükafatlandırmaktadır.

Allah'ın sevgili ve uyanık kulları olan evliyânın bu konudaki ikaz ve işaretleri de dikkate şâyandır . Aziz Mahmud Hüdâî , divânında (*sfh 130*):

“ Kesrette vahdet bul beğim , bâki saadet bul beğim

Sırrı hakikat bul beğim, tekrar-ı zikrullah ile

Bel bağlayanlar hizmete, talip olanlar vuslata

Ermiş Hüdâi vahdete, esrar-ı zikrullah ile “

demekte, böylece kendisinin vahdete zikrullah ile erdiğini haber vermektedir. Bu makama erdikten sonra da, zikrullah’ın insan benliğinde ne şekilde tecelliler göstereceğini şu satırlar ile bildirmektedir :

“ Handân olur mânâ gülü, âsâr-ı zikrullah ile,
Şevke gelir can bülbülü, gülzâr-ı zikrullah ile
Sır, vâsıl-ı cânân olur ; can, mekteb-i irfan olur
Kalbin baharistan olur, ezhâr-ı zikrullah ile “

(*Handan = gülen, sevinçli, Âsâr = eserler, Gülzâr = gül bahçesi, Ezhar = çiçekler*)

İşte, yukarıda açıklanan ayet ve hadislerin , bir müslüman velisindeki tecellisi ve feyzi , bu mısralarda somut bir tarzda göze çarpmaktadır.

Ahzab suresinin 71.inci ayetinde : “ **Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse, muhakkak ki en büyük kurtuluşa mazhar olmuştur** ” buyurulmuştur.

Allah ve Peygamberi, Allah’ı zikretmeyi emrettiklerine göre , diğer ilâhi emirler gibi bu husustaki emre uymakla insan en büyük kurtuluş yoluna girmiş olur.

Sözlerimizi, Süleyman Çelebi’nin mevlûdündaki şu mısralarla bitirelim:

“Her nefeste Allah adın de müdam,
Allah adıyla olur her iş tamam
Bir kez Allah dese şevk ile
Dökülür cümle günah misli hazan
İsm-i pâk’in pâk olur zikreyleyen
Her murada erişir Allah diyen “
(*müdam : süreklî, daim olan , hazan : sonbahar*)

ZİKRİN ÇEŞİTLERİ

(Tasavvuf Tarihi) adındaki eserinde (*shif 197*) Prof. Mehmet Ali Ayni , Yahya Şirvâni hazretlerinin “Beyân’ül esrar lit-tâlibin” adındaki eserine atfen, yedi çeşit zikir olduğunu bildirmektedir ki, onlar da şunlardır :

1.Lisanın zikri

Öyle bir zikirdir ki, o zikir ile kalbden nisyân (*unutma*) izale edilerek Cenâb-ı Hakk’ı kalb tezekkür eder. Kısaca, lisanın zikri ref’i nisyân (*unutmayı kaldırmak*) içindir.

2.Nefsin zikri

Harf ve savt (*ses*) ile işitilmeyip , belki his ve hareket-i bâtına (*gizli hareket*) ile malum olan zikirdir.

3.Kalbin zikri

Celâl ve cemal-i İlâhi’nin vicdanen mülâhazısını intac eden (*sonuç veren*) zikirdir.

4.Ruhun zikri

Hakk’ın sıfat tecellilerini ve nurlarının müşahadesini intac eden zikirdir.

5.Sırrın zikri

Murakabedir ki, esrar-ı ilâhiyenin keşfedilmesini izhar eder (*ortaya çıkarır*)

6.Zikr-i Hafî (Gizli Zikr)

Sıddıkiyet makamında zat-ı Ehadiyetin cemal nurlarını müşahade etmektir.

7.Zikr-i Hafiyül Hafî

Makam-ı müntehayya (*son makâma*) mahsus olan zikirdir. Hakikatı, Hakke'l yakın ve vusıldur (*erişmedir*). Belki bu, Lâ makam, Lâ mertebe, Lâ mekan ve Lâ zamanda zikir ıtlakına (*salıverme*) bile hâcet kalmamakla buna vuslat demek bile gayri kâfi bir tâbirdir. Buna ancak Cenâb-ı Hak muttali olur.

TâHâ suresinin 7.inci ayetinde : "fe innehu ya'lemus-sırre ve ahfâ = **O, gizliyi de, gizlinin daha gizlisini de bilir** " mealindeki ayette , belirtilen sır budur ki, bu makama nail olan ruh, ervahın (*ruhların*)hepsinden daha latif olur. Dolayısıyla, Allah ile insan arasındaki irtibat ve münasebeti temin edecek vasıta , ancak zikirdir (*Elmalûlî tefsiri*).

ZİKRİ EMREDEN AYET-İ KERÎMELER

Allah-u Teâlâ'yı zikretmeyi emreden ayetler pek çoktur. Bunlar teker teker incelenirse, **Allah'ın her yerde, her zaman ve her durumda zât, sıfat ve isimleriyle zikredilebileceği** görülür ve anlaşılır. Bu ayetlerin tamamı gözden geçirilip bunlarla amaçlanan ilâhi maksad araştırıldığı takdirde, **Allah'dan bir an bile gaflet edilmemesi** ve devamlı şekilde O'nunla kalbî bir rabıta (*ilişki*) kurulması lazım geldiği , O'na kavuşmanın , yâni " **Hak tecellisine mazhar olmanın ve Hak'da fânî olmanın** " ancak böyle fasılasız (*kesintisiz*) zikir ve huzurda bulunmakla mümkün olduğu hakikatı müşahade edilir.. Esâsen bütün peygamberlerin ve evliyânın yolu da budur.

Şimdi bu ayetleri inceleyelim ve mânâları üzerinde düşünelim :

1." Ey iman edenler, Allah'ı çokça zikredin " *Ahzab suresi ayet 41*

Açıklama : " Ey iman edenler ! Allah'ı " lâyıkı vechile tehlil, tahmid, tekbir ve benzerleriyle gece- gündüz, yaz-kış gibi bütün zamanlarda ; kara- deniz, ova-dağ gibi bütün mekanlarda ; hazar - sefer, sağlık- hastalık, gizli -açık , ayakta, oturarak ve yan üstü yatarak bütün hallerde ; ihlas, tâatın kabulünü ve tevfiği isteyerek tâat halinde ; tevbe ve istiğfar ile masiyetten (*günahıtan*) sakınarak masiyet halinde ; şükür ile nimet içindeyken ; sabır ile şiddet ve zorluk içindeyken "çokça zikredin". Çünkü zikrin diğer farzlar gibi belli bir sınırı yoktur. Zikrin terk edilmesinin makbul bir özrü de yoktur. Ancak kişinin aklından zoru olursa, o başka . (*Ruhu'l Beyan*)

2. " O'nu (Allah'ı) sabah akşam tesbih ve tenzih edin" *Ahzab suresi, ayet 42*

3. " Sabah akşam Rabbinin adını zikret ve gecenin bir kısmında O'na secde et. Gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih ve tenzih eyle " *İnsan suresi, ayetler 25 ve 26*

4." Allah'ı çok zikredin, tâ ki felaha kavuşasınız" *Cuma suresi, ayet 10*

5. " Kalpler ancak zikrullah ile huzur ve sükûna kavuşur" *Ra'd suresi, ayet 28*

6. " Siz beni (taatle ibadetle) zikredin. Ben de sizi (sevap ile, mağfiretle) zikredeyim "

Bakara suresi, ayet 152

7." Rabbinin adını zikret , yalnız O'na yönel " *Müzzemmil suresi, ayet 8*

"Tasavvuf Tarihi " isimli eserinde Prof. M Ali Ayni, bu konu ile ilgili olmak üzere şu izahatı vermektedir : İsm-i celâl , yâni " Allah " lafz-ı şerifi (*şerefli sözcüğü*) doksan dokuz ismin a'zamıdır (*en büyüğüdür*). Bir kimse (Yâ Allah) dese, Hak Teâlâ hazretlerini bütün sıfatları ile yâd ve cümle e'ali (*bütün fulleri*) ile zikretmiş olur. Ama, (Yâ Rahman) derse, yalnız rahmet sıfatı ile anmış olur.

8." En güzel isimler Allah'ındır. O halde, O'na bu isimlerle dua edin " *A'raf suresi, ayet 180*

9." Allah'ı çok çok zikrederler .. " *Şuara suresi, ayet 227*

10." Allah'ı çok zikredin ki, felah bulasınız " *Enfal suresi, ayet 45*

11." İster Allah deyin, ister Rahman deyin . Hangisini deseniz (olur, çünkü) en güzel isimler (esmâ'ül hüsnâ) O'nundur " *İsrâ suresi, ayet 110*

12." O halde , azamet sahibi (çok yüce, ulu) Rabbinin adını tesbih ve (noksanlıklardan) tenzih et " *Vakıa suresi ayet 96 ve Hakka suresi ayet 52*

Ruhu'l Beyan tefsirinde beyan olunduğu üzere, bu âyet-i kerîme inince, Aleyhissalatu vesselam Efendimiz, " Bu âyeti rükunuzda tesbih yapınız " buyurdu. " **Yüce Rabbinin adını tesbih** (ve takdis) **et "** (*A'lâ, 1*) ayet-i kerimesi nâzil olunca da, " Bu âyeti secdenizde tesbih yapınız " buyurdu. Bu sebeple Resûl-i Ekrem s.av rûkuunda "Sübhâne Rabbiye'l azîm" , secde de ise "Sübhâne Rabbiye'l a'la" tesbihlerini okurdu (*İbni Mâce, Ahmed b. Hanbel*)

13." Akşama girerken ve sabaha ererken hepimiz Allah'ı tesbih tenzih ve tesbih edin"

Rum suresi, ayet 17

14." Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı basıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl, bir de sabah namazını . Çünkü sabah namazı şahitlidir " *İsrâ suresi, ayet 78*

Müfessirlere göre bu ayet, beş vakit namazı ifade etmektedir. Şöyle ki : Güneşin dönmesi, yani zeval vaktinden sonra öğle ve ikinci namazı, güneşin batmasından sonra akşam ve yatsı namazları vardır. Sabah namazı ise ayrıca zikredilmiş ve bu namazın şahitli olduğu belirtilmiştir. Çünkü, tefsirlerdeki açıklamaya göre, gece melekleri ile gündüz melekleri sabah namazında buluşur, hep birlikte bu namazın kılındığına şahit olduktan sonra gündüz melekleri kalır, gece melekleri ise semâya yükselirler.

15." Gündüzün iki ucunda , gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. " *Hûd suresi, ayet 114*

Gündüzün iki ucundaki namazlar sabah, öğle ve ikindi, gecenin ilk saatlerindeki namazlar da akşam ve yatsı namazlarıdır.

16." Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbinin hamd ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında (iki ucunda) dahi tesbih et ki, (ilâhi) rızâya eresin " *Tâ Hâ suresi, ayet 130*

Hamd ile tesbih'den maksat namazdır. Namaz en büyük ve en kâmil zikirdir. Allah'ı tesbih, tekbir, yakarış ile anma, yalnızca O'na tapınma, kulluğun arzedilmesidir. Müfessirlere göre, güneşin doğmasından önceki tesbih sabah namazı, batmasından önceki ikindi, gecenin bir kısım saatlerindeki ise akşam ve yatsı namazlarıdır. Gündüzün etrafında, yani başında ve sonunda tesbih et , ifadesi ile önemine binaen , sabah ve akşam namazlarına ikinci defa dikkat çekilmiştir.

17." Rabbinin , içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah ve akşam zikret . Gafillerden olma "

A'raf suresi ,ayet 205

18." Onlar (aklı selim sahipleri) ayakta iken, otururken, yanları üzerine yatarken hep Allah'ı zikrederler (hatırlayıp anarlar) ve göklerin ve yerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler (inceden inceye düşünürler) "

Âl-i İmrân suresi, ayet 191

19." Artık namazı bitirdiğiniz vakit ayakta iken, otururken ve yanınız üzerine yatarken Allah'ı zikredin "

Nisa suresi, ayet 103

Namaz en büyük zikirdir, Allah'ı anma şekillerinin en mükemmelidir. Akli eren kimse için onu terketmenin hemen hiçbir mazereti yoktur. Ancak Allah'ı anmak yalnızca namaz haline münhasır olmamalı, müslüman her halinde Allah'ı anmaktan gafil bulunmamalıdır.

20. " Gerçek şu ki, (günahlardan) temizlenen, Rabbinin adını zikredip de namaz kılan kimse muhakkak felah buldu (kurtuluşa erdi) " *A'lâ suresi, ayetler 14 -15*

21." Yüce Rabbinin adını tesbih (ve takdis) et . " *Â'la suresi, ayet 1*

22." Allah'ı çok zikreden erkeklerle, Allah'ı çok zikreden kadınlar , bunlar için Allah mağfiret ve çok büyük bir mükafat (ecren aziymâ) hazırlamıştır " *Ahzab suresi, ayet 35*

23." Ne bir ticaret, ne bir alışveriş onları Allah'ı zikretmekten , namazdan ve zekattan alıkoymaz " *Nur suresi, ayet 37*

24." Ey iman edenler ! Sizi ne mallarınız, ne evlatlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın . Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir." . " *Münâfikun suresi, ayet 9*

25." Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et, beni zikretmek (hatırlamak ve anmak) için namaz kıl " *Tâ Hâ suresi, ayet 14,*

26." Sana vahyedilen Kitâbı oku . Namazı da dosdoğru kıl. Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymaz. Allah'ı zikretmek elbette en büyük ibadettir ". *Ankebut suresi, 45*

27." And olsun ki, Allah'ın Resûlünde sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü ummakta olanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır " *Ahzab suresi, ayet 21*

28." Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce dalalette (yanlış yolda gidenlerden) idiniz" *Bakara suresi, ayet 198*

29." Kim Rahman'ı zikretmekten gafil olursa, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz. Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan alıkoymazlar da onlar, kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar ". *Zuhruf suresi, ayetler 36 ve 37*

30." Kim benim zikrimden (beni anmaktan) yüz çevirirse, onun hakkı da dar bir geçimdir. Ve biz onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz " *Tâ Hâ suresi, ayet 124*

31." Sabır ve namaz ile Allah'dan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz) Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir. Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir " *Bakara suresi, ayetler 45 ve 46*

Taberânî'nin rivayetine göre, Resûlullah s.a.v zor bir işle karşılaşınca hemen namaz kıları. "Allah'a saygıdan kalbi ürperenler" diye tercüme edilen " hâşiin " zümresine namaz kılmak, oruç tutmak, sabırlı olmak, her yerde ve her zaman gerçekleri söylemekten çekinmemek zor gelmez, zira onlar Allah sevgisi ile kalpleri dolmuş kimselerdir.

32." Günah işledikleri veya nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı zikrederek istiğfar ederler " *Âl-i İmran suresi, ayet 135*

33." Rabbinizden mağfiret dileyin,sonra O'na tevbe ile rücu edin " *Hud suresi, ayet 90*

Yukarıda sıralanan ayetler , Allah'ı zikretmenin Allah'a kavuşmak için en sağlam yol olduğunu bize öğretmektedir.

Bu konuyu Peygamberimizin (s.av) bize haber verdiği şu kudsi hadis ile bitirelim : **“Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ben sâlih kullarıma öyle şeyler hazırlamışım dır ki, onları hiçbir göz görmemiş, kulaklar işitmemiş, bir beşerin hatırından da geçmemiştir “** (Sahîhi Buhari c 11, hadis 1720)

Bu kudsi hadis , sâlih kullar için büyük bir müjde olmakla beraber büyük bir hakikatı da ifade etmektedir ki o da şudur : Allah’ın tam rızasına ermek için, gerçekten sâlih bir olmak ve bunun için çalışmak lâzımdır.

ZİKRİ EMREDEN HADİS-İ ŞERİFLER

Enbiya suresi 107.inci ayeti ile âlemlere rahmet olarak gönderildiği belirtilen büyük ve emsalsiz Peygamberimiz Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz müminler için Rauf ve Rahim (çok merhametli, çok şefkatli)dir . Allah Teâlâ Tevbe suresi 128.inci ayeti ile kendisine ait olan güzel isimlerden (Esmâü’l Hüsna’dan) bu iki sıfatla Peygamberimizi nitelendirmiştir. Bu derece yüksek ilâhi sıfatları hâiz ve Allah indinde makamı pek yüksek bulunan Peygamberimiz s.av, müminlere doğru yolu göstermek , onların Cenâb-ı Hak’la irtibatlarını devamlı olarak sağlamak maksadıyla, gayet kolay zikir şekillerini ümmetine bizzat talim buyurmuşlardır. Bunların başlıcalarını gözden geçirelim :

1. Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem her farz namazdan sonra 33’ er kere tesbih, tahmid ve tekbir (Sübhanallah, Elhamdülillah, Allahu Ekber) demeyi emir buyurmuşlardır. (Sahîh-i Buhari tercümesi, cilt 2, hadis 466)
2. Peygamberimiz s.av : **“ Vallahi ben Allah’a günde yetmiş defadan çok muhakkak istiğfar ve tevbe ederim”** buyurmuşlardır. (Sahîh-i Buhari tercümesi, cilt 12, hadis 2142)
3. Peygamberimiz s.av şöyle buyurmuşlardır : **“ Her kim günde yüz kere (Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerike leh lehül mülkü ve lehül hamdu ve huve ala külli şey’in kâdir = Allah’tan başka ilah yoktur, yalnız O vardır. O’nun eşi ve ortağı yoktur. Mülk O’nundur, Hamd O’nundur. O herşeye kâdirdir) derse, bu dua o kimse için on köle azad etmek sevabına eşit olur ve ona yüz hasene (iyilik) yazılır, yüz musibet de ondan mahvolur. O gün içinde akşama erişinceye kadar şeytan şerrinden emin olur ve kimsenin bu duayı okumasından daha faziletli hiçbir evrad ve ezkâr getiremez. Meğer ki bu duayı ondan daha çok okumuş ola “.** (Sahîh-i Buhari tercümesi, cilt 12, hadis 2157)
4. Peygamberimiz s.av şöyle buyurmuşlardır : **“ İki kelime (cümle) vardır ki, onlar, Rahman olan Allah’a sevgili, dile hafif, mizânda da ağırdır. Bu (mübârek cümle)ler “ Sübhanallah ve bihamdihi sübhanallah’il azîm”dir “.** (Anlamı : Allah’ı tesbih ve Allah’a hamdederim, yine büyük olan Allah’ı tekrar tesbih ederim, demektir) (Sahîh-i Buhari tercümesi, cilt 12, hadis 2189)
5. Peygamberimiz s.av **“ Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh’il aliyy’ül azîm”** (Kulun ihâtası ve kuvveti yoktur, ancak bu Allah’ın inayetiyle (lütfuluyla) hâsıldır) cümlesinin , Cennet hazinelerinden büyük bir hazine değerinde olduğunu haber vermişlerdir . (Sahîh-i Buhari tercümesi, cilt 10, hadis 1608)
6. Peygamberimiz s.av şöyle buyurmuşlardır : **“Allah’a hâs doksandokuz isim vardır (esmâ’ül hüsna). Bu isimleri her kim tamamen sayarsa cennete girer ”** (Sahîh-i Buhari tercümesi, cilt 8, hadis 1165)

7. Peygamberimiz s.av şöyle buyurmuşlardır .” **Âdem oğullarından her insan 360 mafsâl üzerine yaratılmıştır. Her kim bu 360 sayısınca Allah’ı tekbir, Allah’a hamd ederse ; Allah’ı tehlil, Allah’ı tesbih, Allah’a istiğfar ederse ve halkın yolundan taş, diken, kemik (gibi eza veren şeyleri) kaldırırsa , yahut iyiliği emredip kötülükten yasaklarsa, bu hayr-ı ibadeti eda ettiği an , nefisini cehennemden uzaklaştırmış olarak emniyetle gezebilir “** (Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 5, sahife 358)

8. Peygamberimiz s.av her zaman : **“Rabbena atina fid-dunya haseneten ve fi’l âhireti haseneten ve kinâ azâben-nâr”** (Rabbımız, bize dünyada güzellik ver, âhirette de güzellik ver ve bizi ateş azabından esirge) diye dua ederdi . (Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 11, hadis 1682)

9. Peygamberimiz s.av : **“ Her kim Bakara suresinin son iki ayetini (Âmener-resûlü) okursa , ona o gece (ibadet etmek, o gece âfetlerden ve şeytan şerrinden emin olmak üzere) ona yeterli olur. Çünkü bu iki ayet hem salâttır, hem Kur’andır, hem duadır “** buyurmuşlardır. (Sahih-i Buhari tercümesi)

10. Peygamberimiz s.av şöyle buyurmuşlardır : **“ Her kim gecenin bir kısmında bir taraftan öbür tarafa dönerek uyanır da , sonra “ Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerike leh, lehül mülkü ve lehül hamdu ve huve alâ külli şey’in kadir. Elhamdülillah ve sübhanallah ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah “ deyip sonra “Allahümmeğfirli “ (Allahım , beni bağışla) derse mağfîret edilir. Abdest alıp namaz kılar, o da kabul olunur “** (Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 4, hadis 595)

Duanın tercümesi : “Allahdan başka ibadete lâayk ilah (tanrı) yoktur, ancak bir Allah vardır. Mülk O’nundur. Hamd O’nundur ve O’nun her şeye gücü yetişir. Her hamd Allah içindir. Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. İbadete lâayk hiçbir mabud yoktur, yalnız Allah vardır . Ve Allah her şeyden büyüktür. Mülkünde hâkimane tasarruf ve tam kudret şüphesiz Allah’ındır. “

Bu duanın “hüve alâ külli şey’in kadir” e kadar olan birinci kısmı tevhidi , tenzihi ve hamdi kapsamaktadır. Şârih Ayni, bu kısım hakkında Resûlü Ekrem Efendimizin **“ Bu dua, benim okuduğum ve benden evvelki peygamberlerin söyledikleri tevhid ve tahmid’in (hamd’in) en hayırlısıdır “** dediğini bildiriyor. İmam Mâlik, Said ibn-i Müseyyeb’den Kur’ân da geçen **“ vel bâkiyâtüs-sâlihât”** (kalıcı olan sâlih ameller) ile murad, “ Sübhanallah , velhamdülillah ve lâ ilâhe illallahu u vallâhu ekber “ kelimat-ı mübârekelerini zikretmesidir, dediğini rivayet etmiştir.

Kadim Buhari şarihlerinden İbn-i Battal’ın buradaki mürşidane bir nasihatını bildirmek isterim. Kurtuba’nın bu büyük imam ve muhaddisi bize şöyle öğüt veriyor : “ Cenab-ı Hak , sevgili Peygamberi Muhammed’ül emin sallallahu aleyhi ve sellem’in sadık lisanı ile bize vaad etmiştir ki, her kim diliyle böyle Allah’ı tevhid, tekbir, tesbih , tenzih ederek uykusundan uyanırsa , onu mağfîret ve onun duasına icabet buyuracaktır. Abdest alıp namaz kılar, onu da kabul buyuracaktır. Şimdi insafa en uygun olan şudur ki, bu hadis- şerif kendisine erişen her şuurlu mümin , bunun hükmü ile amel etmelidir. Allah’ın bu ulvi vaadini sıdk-ı ihlas ile ganimet bilmelidir. (Sahih-i Buhari tercümesi)

11. Peygamberimiz s.av yemek yedikten sonra şöyle dua buyururlardı : Elhamdulillah-elleziy kefâna ve ervâna gayre mekfiyyin ve lâ mekfur . Anlamı : Bize yetecek kadar derecede nimet veren ve bizi suya kandıran Allahu Teâlâ’ya hamedederiz. O bizim hamdimizi reddetmez ve bizi nimetine nankörlük edenlerden kılmaz. (Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 11, hadis 1867)

12. Peygamberimiz s.av şöyle buyurmuşlardır : “Seyyidü’l istiğfar (yani, istiğfar dualarının en büyüğü) Allah Teâlâ’dan şu şekilde mağfiret (bağışlanma) dilemektir :

Allahumme ente rabbi lâ ilâhe illa ente halektaniy ve ene abduke ve ene alâ ahdike ve va’dike mesteta’tu eüzü bike min şerri ma sana’tu ebuû bini’metike aleyye ve ebuû bizenbi fağfir liy feinnehu lâ yağfiruzzunübe illa ent.

Anlamı : Allahım, sen Rabbimsin, ibadete layık hiç bir ilah (tanrı) yoktur, yalnız sen varsın. Beni sen yarattın. Şüphesiz senin kulunum ve gücüm yettiği kadar (ezelde sana verdiğim) ahd ve vaadim üzerine sabitim (sözümde durmaya çalışacağım). (Yâ Rabbi) İşlediğim günahların şerrinden sana sığınırım . Bana ihsan buyurduğun nimet(ler) ini itiraf ederim. Günahımı da itiraf ederim. Onun için günahımı bağışla , çünkü günahları bağışlayan senden başkası yoktur, ancak sen bağışlarsın .

Peygamberimiz s.av : “**Bu Seyyid’ül İstiğfar duasını her kim kalbiyle, sevap ve faziletine inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse, o kimse Cennet ehliendir. Her kim de sevap ve faziletine inanarak gece okur da sabah olmazdan önce ölürse, o kimse de Cennet ehliendir** “ buyurmuşlardır . (Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 12, hadis 2141)

13. “**Allah Teâlâ’nın zikriyle o derece mest olunuz ki, münafıklar siz mecnun zannetsinler** “ (Kenzü’l irfan , Hadis 257)

14. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : “**Ey Ademoğlu. Beni zikrettikçe şükürümü ifa etmiş , beni unuttukça da hakkımı unutmuş olursun** “ (Kenzü’l irfan , Hadis 264)

15. “**Çok zikreden kimseyi Allah Teâlâ sever** “ (Kenzü’l irfan , Hadis 267)

16. Peygamberimiz s.av şöyle buyurmuştur :” **Benim gözlerim uyur, lâkin kalbim uyumaz (yani zikrullah’dan bir an bile gafil olmaz, demektir).** (Kenzü’l irfan , Hadis 259)

17. “**Kalbin cilası zikrullahdır**” (Kenzü’l irfan , Hadis 258)

18. “**Zikrullah kalplere şifâdır** “ (Kenzü’l irfan , Hadis 261)

19. “**Allah’a muhabbetin alameti zikrullahı sevmek, buğzetmenin alameti ise zikrullahı sevmemektir**” (Hadis-i Şerifler , No :981)

20. Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır : “**Sizin biriniz gece uyuyunca şeytan onun boyun köküne üç düğüm düğümler. Her düğüm yerine “ Senin için uzun bir gece vardır , rahat uyu (diyerek eliyle) vurur. O kimse uyanıp (Kur’ân okuyarak, tesbih ve tehlil ederek) Allah’ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılsa şeytanın düğümlerinin hepsi çözülür. Artık o teheccüd sahibi düğümleri çözülmüş ve gönlü hoş ve neşeli bir halde sabaha dahil olur. Fakat (bunları yapmayıp da) zikretmez ve abdest alıp namaz kılmazsa, gönlü kirli ve uyuşuk bir halde sabaha girer** “ (Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 4, hadis 588)

Yukarıda 20 madde halinde ifade edilen hadislerin mütalâsından anlaşılacağı üzere sevgili Peygamberimiz bize hem Allah’ı çok zikretmeyi emretmişler , hem de hangi kelimelerle ve dualarla zikredeceğimizi öğretmişlerdir. Allah’ın mağfiretine (bağışlamasına) kavuşmak için bizler de bu emirlere gücümüz dahilinde uymaya çalışmalıyız. Bu konudaki sözlerimiz şu hadis-i şerif ile bitirelim :

“Allah, bazı sıdk ve ihlas sahiplerine şöyle ilham buyurmuştur : Bir takım kullarım vardır, onlar bana ibadet ederler. Ben de onlara muhabbet ederim. Onların bana aşk ve iştiyakı (özlemi) vardır. Ben de onlara müştâkım (özlerim) .Onlar beni zikrederler, ben de onları mağfiret ederim (bağışlarım)”. (Sahih-i Buhari tercümesi, cilt 4)

(Bu bölümdeki hadis-i şerifler için kaynak eser: **Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarifi Tercümesi**, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, sayı :123-8, Sene 1981; Müellifi : İmam Zebidi, Mütercimi ve şârihi Kâmil Miras)

ZIKRIN ÖĞRETİLMESİ

Allah'ı zikretmek, insanları Allah'a götüren en güzel ibadet yollarından biri olduğuna göre, acaba bu ibadet şeklini insanlara kim öğretecektir ?

Bu sorunun cevabını Kur'an-ı Kerim'de bulmaktayız. Kur'an-ı Kerim Bakara suresinin " **Size Kitabı, hikmeti, bilmediğiniz şeyleri öğreten bir Peygamber gönderdik ..**" mealindeki 151.inci ayeti ile bu soruyu cevaplamaktadır. Her konuda insanlara en doğru yolu gösteren ve onlara bilmediklerini öğreten, kâinatın hocası sevgili Peygamberimiz, zikrin nasıl yapılacağını da bizzat kendileri öğretmişlerdir.

“Tomar-ı Turûk-u Âliye “ adındaki eserde bu konuda şu izahat mevcuttur : Zikrullah'ın nasıl yapılacağını Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem şu dört şekilde tâlim ve telkin buyurmuştur.

1. Mekkeden Medineye hicretleri sırasında üç gün saklandıkları mağarada , refakatlerinde bulunan Hazreti Ebûbekir'e (radiyallahu anh), diz çökerek mübârek gözleri kapalı olduğu halde üçer kez tekrar etmek suretiyle zikr-i hafi'yi (gizli zikri) telkin buyurmuştur.
2. Bir gün Hazreti Ömer'e (radiyallahu anh), zikrullah'a devam lüzumunu emir ve tavsiye buyurdıkları sırada “Lâ ilâhe illallah “ kelime-i tevhidini hem nasıl telaffuz edeceğini tarif, hem de üçer kez tekrar suretiyle telkin buyurmuştur.
3. Hazreti Osman'ın (radiyallahu anh) eşinin vefat etmesi üzerine taziyet için evine giderek, Hazreti Osman'ı karşısına oturtup “ zihin ve fikrinden dünyaya ait şeyleri çıkar ” emriyle bânınını tahliye ettirdikten (*kâlbini dünyevi şeylerden boşalttıktan*) sonra zikr-i kalbiyi telkin buyurmuştur.
4. Bir gün Hazret-i Ali'yi (radiyallahu anh) karşısına oturtup, yeryüzünde (Allah) diyen kimse kalmayınca kadar zikrullah'a devam lüzumunu tebliğ buyurmaları üzerine, Hazreti Ali : “ Yâ Resûlullah, nasıl zikretmeli ?” diye sormuştu. Peygamberimiz s.av :” Gözlerini yum, sükût et .. Ben yapayım, sen dinle ve sonra yap “ dedikten sonra, mübârek gözleri kapalı olduğu halde başlarını önce sağ, sonra sol taraflarına çevirerek ve seslerini yükselterek “ **Lâ ilâhe illallah** “ diye üç defa telkin buyurmuş ve Hazreti Ali de Peygamberimizin bu tarifine uyarak üç defa yüksek sesle kelime-i tevhidi tekrar eylemiştir. İşte bu da “ zikr-i cehri” (Açık zikir) dir.

Görülüyor ki, zikrin nasıl yapılacağını Peygamberimiz dört güzide ashabına (*radiyallahu anhum*) bizzat öğretmiştir. Zamanımıza kadar gelen zikir şekilleri hep bu dört koldan müslümanlar arasına yayılmıştır. (Not : *Zikrullah'ın bu dört şekline ait daha geniş izahat , Haririzade Kemaleddin efendinin yalnız Fatih kütüphanesinde mevcut ve gayri matbu (basılmamış) “ Tibyan-ı vesaili hakâyık fi beyanı selasili't terâik” adındaki eserinde bulunabilir*).

Bu gün zikrin şekillerini ve yollarını öğrenebilmek için , asırlarca evvel Peygamberimiz tarafından telkin olunan zikirleri, O'nun sâdik varislerinden , yâni gerçek din âlimlerinden öğrenmek lazımdır. Bu hususu Kur'an ayetleri ve hadisler müslümanlara emreylemektedir.

Bu konu ile ilgili bulunan ve âlimlere değer veren, cehaleti yeren ayet ve hadisler aşağıda gösterilmiştir.

- 1.”Allah’dan kulları arasında ancak âlimler korkar” (Fâtır suresi, ayet 28)
2. “Allah’dan başka ilah (tanrı) olmadığına ilim sahipleri şahadet eder “ (Âl-i İmran suresi, 18)
- 3.” Bilmiyorsanız zikir erbabına sorun” (Nahl suresi, ayet 43). Burada (ehl-i zikr = zikir erbabı)ndan murad âlimlerdir. Bu emirden ortaya çıkan şudur ki, müminler bilmedikleri hususları âlimlere sormakla mükelleftir.
- 4.” Ey iman edenler, Allah’dan korkun ve O’na yaklaşmaya vesile arayın “ (Mâide , 35)
5. “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah’da sizi sevsin” (Âl-i İmran suresi, ayet 31)
6. “ İyilik ve takvâ üzerine yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın “ (Mâide suresi, ayet 2)
- 7.” Sana hakiki surette biat edenler ancak Allah’a biat etmiş olurlar. Allah’ın eli onların elleri üstündedir” (Fetih suresi, ayet 10)
8. “Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız “ (Kâf suresi, ayet 16)
9. “ Müminler sana ağacın altında biat ettikleri zaman Allah onlardan hoşnud olmuştu. Allah onların kalbindeki ihlası biliyordu da onlara huzur ve sakinet vermiş, onları pek yakın bir fetih ve zaferle mükafata mazhar etmişti “ (Fetih suresi, ayet 18)
10. “ Cahillerden yüz çevir “ (A’raf suresi, ayet 199)
11. “Sen , bizim zikrimizden yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselere yüz verme “ (Necm suresi, ayet 29)
12. “Sonra Kitab’ı (Kur’ânı) kullarımız arasından seçtiklerimize verdik “ (Fâtır suresi ayet 32)
13. “Âlimler, peygamberlerin vârisleridir “ (Kenzü’l İrfan, Hadis 189)
14. “İlimden faydalanılan bir âlim, bin âbid (çokça ibadet eden)den hayırlıdır “ (Kenzü’l İrfan, Hadis 196)
15. “ Ümmetimin âlimlerini hürmet ediniz ve onları ağırlayınız . Zira, onlar yeryüzünün yıldızlarıdır . (Kenzü’l İrfan, Hadis 202)

Yukarıda 15 madde halinde sıralanan ayet ve hadislerden çıkan sonucu şöyle özetleyebiliriz :
A. Allah-u Teâlâ ve Hz. Peygamber s.av, ilme ve âlime değer vermektedir. Bu itibarla maddi kazanç sahalarında muvaffak olmak için müsbet ilimleri nasıl öğreniyorsak, manevi kazanç sahasında da muvaffak olmak için sosyal ilimlerin en geniş olan din bilgilerini de öğrenmek ve bu bilgileri ehlinden, yani din âlimlerinden öğrenmek , din konusunda da cehaletten kurtulmak lâzımdır. Kur’ân-ı Kerim cehalete hiçbir surette cevaz vermemektedir.
B. Bir müslümandaki Allah sevgisinin ilk ve şaşmaz alâmeti , Hz. Peygamber’in tebliğatına uymak ve bilhassa ibadet hususundaki vecibeleri tam bir ihlas ile yerine getirmektir. Zikri ve genel olarak ibadetleri müslümanlara öğreten ve Peygamberimizin vârisleri olan din âlimlerine , tasavvuf ıstılahında (teriminde) mürşid denir. Mürşidin her şeyden önce yüksek bir ahlaka sahip olması, menfaat, şöhret, şehvet gibi zaaflardan tamamen temizlenmiş bulunması, zahiri ve batını ilimleri iyi bilmesi ve ilmiyle amel etmesi yâni bütün ibadet mükellefiyetlerini yerine getirmesi lâzımdır. Bu vasıflardan mahrum bulunan kimse, mürşid olamaz. Bununla beraber , toplum içinde bu vasıfları hâiz olmayan, halkı istismar için mürşidlik taslayan kötü niyetli insanlar da mevcuttur. Bu gibi câhil ve sahtekar kimselere kapılmamalıdır.

Din yolunda tam bir ihlas ile yürümek ve yükselmek isteyen bir müslüman , her şeyden önce yukardaki vasıflara hâiz bir din âlimine , bir mürşide müracaat edip onunla Allah'ın huzurunda bir anlaşma yapmalıdır. "Tasavvuf Tarihi" adlı eserde (shf 222) Prof. Mehmet Ali Ayni , bu konuda şunları yazmaktadır :

" Herhangi tarikate girmek istenirse istensin, behemehal bir mürşide teslim olmak, onunla andlaşmada bulunmak , yani şeyh huzurunda günahlardan tevbe etmek, bir daha yalan söylemeyeceğine , kimsenin malını çalmayacağına , hülasa hiçbir fenalıkta bulunmayacağına Allah ve Resûlü ve tarikin pîrî namına söz vermek lâzımdır. İşte şeyhle mürid arasındaki andlaşma budur. En küçük bir tefekkür ile anlaşılır ki, işin ruhu bu taahhütdir. Bütün bu taahhütler insanın ve toplumun hayır ve faydasına ve selametine yönelik şeylerdir " .

Bu muahedenin (*andlaşmanın*) ilk ve en muhteşem misalini , İslam tarihinde (Rıdvan Biatı) namıyla yad olunan ve hicretin altıncı senesinde cereyan eden hadisede görmekteyiz. (Asr-ı Saadet) adındaki eserin 420 - 425 sayfalarında bu hadise şöyle anlatılmaktadır :

" Hicretin altıncı yılında Peygamberimiz Umre niyetiyle Mekke'ye hareket etti. Hudeybiye mevkiinde durdu. Hudeybiye, Mekke'den bir mil mesafede bulunan bir kuyunun adıdır. Kuyuya mücavir (*komşu*) olan köy de aynı nam ile tanınmaktadır. Mekke'ye hâkim ve henüz İslamiyeti kabul etmemiş bulunan Kureyş reisleri , Hz. Peygamberi ve maiyetini Mekke'ye sokmamaya ve onunla mücadeleye karar verdiler. Peygamberimiz müzakere için Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderdi. Kureyş Hz Osman'ı hapsetti ve onun öldürüldüğüne dair de şayialar çıkardı. Hz. Peygamber s.av Efendimiz bu haberleri duyunca, Kureyş'in yaptığını yanına bırakmak istemeyerek , bütün arkadaşlarından İslamiyet davası uğrunda canlarını feda için biat istemişti. Bu biat , bir ağacın altında vuku buldu " .

Peygamber Efendimizin bütün arkadaşları (sahâbe-i kirâm) , sonun kadar onunla birlikte sebata karar vermiş ve bu münasebetle ulvi hisleri ifade eden hikayeler irad olunmuştur. İslam tarihinin çok mühim bir hadisesi olan bu biata (Rıdvan Biatı) namı verilmiştir. Kur'ân-ı Kerim bu biattan bahsederek (*Fetih suresi, ayet 18*) :

"Andolsun ki , o ağacın altında sana biat ettikleri zaman Allah , o müminlerden râzı olmuştur. Kalplerinde olanı (*ihlaslarını*) bilmiş , onlara sekinet indirmiş (*huzur ve güven duygusu vermiş*) ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir "

İşte bu hadise , tarikatların dayandığı temeli de göstermektedir. Tarikat kelimesinin lügat mânası, yol demektir. Tasavvufdaki mânası ise : " Allah'a takarrüb (*yaklaşma*) maksadı ile sülûk olunacak (*intisab edilecek*) ibadet yolu" demektir.

Allah Teâlâ, Rıdvan Biatı dolayısıyla gönderdiği ayet-i kerime ile , o hadisede hazır bulunan ve Hz Peygamber'e tam bir ihlas ile biat eden, yani İslam davası uğrunda canlarını feda etmekten çekinmeyeceklerine dair söz veren müslümanların bu hareketlerinden hoşnud olduğunu bildirmiştir.

Fetih suresinin **"Sana hakiki surette biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar "** mealindeki 10.uncu ayeti de, biatın gerçekte, Allah'a karşı verilmiş bir söz, bir taahhüd olduğunu göstermektedir. Bu sebeple bir müridin tarikate alınmasında bu âyet de okunmaktadır. (*Tasavvuf Tarihi, shf 224*) .

Yukarıki ayetlerin mânaları üzerinde iyice düşünüldüğü taktirde, tarikate girmenin çok ciddi ve önemli bir hadise olduğu derhal anlaşılır. Çünkü, tarikate giren mürid , şeyhin huzurunda ve

onun şehadeti ile Allah'a karşı söz vermekte, yani adeta mukavele imzalamaktadır. Ciddi bir müslüman ise, Allah'a karşı taahhüt ettiği vecibeleri (*sorumluluklarını*) noksansız bir şekilde yerine getirmekle mükelleftir. Çünkü Allah Teâlâ Hz.leri doğruluktan, ciddiyetten, ihlâstan hoşlandığını yukardaki âyette açıklamış bulunmaktadır (*Fetih, 18*).

İnabenin (Tevbe ile Hakk'a dönme) tahakkuku için müridin on şarta riayet edeceğine dair söz vermesi lazımdır ki, onlar da şunlardır (*Tasavvuf Tarihi, shif 22*).

1. Yalan söylememek
2. Kimsenin arkasından söz söylememek ve iftirada bulunmamak
3. Kimsenin aleyhinde gezmek
4. Namazı vaktinde eda etmek
5. Kılınmamış namaz, tutulmamış oruç varsa ödemek
6. Ahbab'dan ve ülfetten vazgeçip halvete devam etmek
7. Az uyumak
8. Riyazete devam etmek
9. Daima nefsin hilafını işlemek (*nefsâni arzulara gem vurmak için nefsin isteklerinin aksini yapmak, Misal, yazın canı döndürme yemek isterse, yememek*)
10. Daima kendini meyyit (*ölü*) görmek (*Rabita-ı Mevt: Ölüm hallerini tefekkür etmek*)
(*Kısacası, işlediği günahlara tevbe eden ve gerçek bir şeyh'e biat ederek, tarîkâta giren bir mürid, bu on şarta riayet ederek, nefsinin ıslah etmeye ve mânevi bakımdan ilerlemeye çalışır*)

Bu bahisle ilgili olmak üzere, yukarda yapılan açıklamaların mütalâsından anlaşılacağı üzere, müslümanların gerçek mürşidi Kur'ân-ı Kerim ve onu tebliğ eden büyük ve emsalsiz Peygamberimizdir. Bu itibarla, Kur'an ilmini hâmil (*bilen ve tatbik eden*) ve Peygamberimizin vârisi mevkiinde bulunan gerçek din âlimleri, müslümanları her asırda irşada mezun ve memurdur (*yetkili ve vazifelidir*). Bunun için dalâlete (*sapık yollara*) düşmeden doğru yoldan yürümek isteyen müslümanlar, İslam dininin esaslarını, zikir ve ibadete şekillerini, hakiki din âlimlerinden öğrenmekle mükelleftir.

Evliyâ'nın Zikirle ilgili sözleri

Allah'ı zikretmek, O'na ibadet etmek, maksatsız, semeresiz (*neticesi ve faydası olmayan*), boş bir hareket midir? Bu fiillerin bir gayesi, bir neticesi, bir mahsülü yokmu dur? Bu suallerin cevaplarını bu yolda yürüyen ve yükselen velilerin şahıslarında canlı bir şekilde görmek mümkündür. Kur'ân emirlerine uygun bir şekilde yaşayan bir insan, manevi tekâmülün (*gelişip olgunlaşmanın*) en yüksek mertebelerine erişmeğe namzettir. Esasen bu husus Kur'ân ayetleri ve hadislerle de sâbittir.

Takvâsı en yüksek olan insanın, Allah katında en makbul insan olduğunu Kur'ân-ı Kerim haber vermektedir (*Hucurat suresi, ayet 13*). İnşikak suresinin 19.uncu ayeti, insanların halden hale tahavvül edeceğini (*değişme göstereceğini*) ve Dehr (İnsan) suresinin baştaki ayetleri de, insanın tavırdan tavıra değişerek ileri bir âlemde yüksek bir hayata geçirileceğini bildirmektedir. Allah, Kur'ân-ı Kerim'de, kendisine (yani, dinine) yardım edene, yardım edeceğini vaad buyurmuştur (*Hac suresi, ayet 40*).

Yukarıki âyetlerin tetkikinden anlaşılacağı üzere, vazife ve mükellefiyet (*görev ve sorumluluk*) insanlara düşmektedir. Nitekim bazı kudsi hadisler, bu âyetlerin mâna ve maksatlarını daha fazla açığa kavuşturmuştur.

Allah-u Teâlâ hazretleri bir kudsi hadiste şöyle buyurmuştur : “**Kulum bana , kendisine farz kıldığım şeyleri sevmesi ile yaklaşır**” (*Sahih-i Buhari tercümesi, Cilt 12, Hadis 2042*).

Yine başka bir hadis-i kudsi de şöyle buyurulmuştur : “**Her kim Allah’a kavuşup görmeğe muhabbet ederse, Allah da ona kavuşup görmesini sever**” (*Sahih-i Buhari tercümesi, Cilt 12, Hadis 2043*).

Bu kudsi hadislerin mânası üzerine bir parça düşünülürse, Allah’a yaklaşmanın ve O’na kavuşmanın tek yolunun, Allah’ı sevmek ve O’nun farz kıldığı ibadetleri yerine getirmek olduğu anlaşılır.

Bakara suresi 165.inci ayetinin ikinci cümlesi şöyledir : “**İman edenlerin Allah’a olan sevgileri ise her şeyden daha güçlüdür**” . Yani, kâmil iman sahipleri, Allah’ı sevmek hususunda her sevgiden ziyade şiddetli bir muhabbete sahiptirler.

Bakara suresinin 112.inci ayeti de şu mealindedir : “**Her kim muhsin olarak yüzünü Allah’a döndürürse (Allah’a hakkıyla kulluk ederse) onun ecri Rabbi katındadır. Öyleleri için ne bir korku vardır, ne de üzüntü çekerler**” .

Bu ayette Allah’a kulluk etmek ihsan vasfına bağlanmıştır. Yani kişi, ibadetlerinden bir fayda sağlamak istiyorsa, muhsinlerden olması gerekir. Muhsin, yaptığı işi Allah için yapan , sadece O’nun rızâsını düşünüp sadece O’ndan korkan, o sebeple her işin hakkını veren ; işlerini en güzel, en noksansız şekilde yapmaya çalışan kimse demektir.

Bu bakımdan bir hadis-i şerifte muhsin ,” **Allah’a O’nu görür gibi kulluk eden**” olarak tanımlanmıştır. Kulluk, yalnızca günlük, vakitli belli tapınma şekilleriyle değil, bütün hayatın Allah rızasına tahsisi ile gerçekleşir.

Lokman suresinin 22.inci ayetinde yine ihsan vasfı zikredilmekte ve şöyle buyurulmaktadır : “**Kim nefsinin Allah’a muhsin olarak teslim ederse, muhakkak ki o en sağlam kulpa yapmıştır**”

Bütün bu ayet ve hadislerin mütalâasından ortaya çıkan netice şudur ; Allah’ın sevgisine lââyık olmak ve O’nun rızâsına ermek için , takvâ yolunda ciddi şekilde yürümek lâzımdır. Allah’ın emirlerini ihlâs ve ciddiyetle yerine getiren, takvâ yolunda yürüyen ve yükselen müminlerin velileri, eriştikleri hakikat mertebelerinden bizlere seslenmişler, Allah sevgisinin ne derece ulvi bir duygu olduğunu ve bu duygunun insanları nasıl asilleştirdiğini ve ne yüksek makamlara çıkardığını haber vermişlerdir.

Şimdi bu velilerin bazı sözlerini gözden geçirelim :

1.”Aşk; üstünlükte ,hünerde , bilgide, defterde, kitap yapraklarında değildir. Halkın şu dedikodusu yok mu ? O yol, âşıkların yolu olamaz. Aşkın dalı ezeldedir, kökü ebedde. Sen O’na iştîyak çekiyorsun ; bil ki bu iştîyak O’ndandır (*Allah’tandır*). O sana müştaktır. Çünkü O’nun şevki olmadıkça hiç kimse iştîyak çekemez “ (*Hz. Mevlana , Divan-ı Keşîr, c 1*)
(*İştîyak* = çok arzu etme, özleme ; *Müştak* = özleyen)

2. “Alnına dökülen saçlarında “ Ancak Sana taparız” ayeti yazılı ; gözlerinin bakışında “ Ancak Senden yardım dileriz” ayeti var. Kimin yüzünde O’ nun yüzünün eserleri görünüyorsa, onun yüzüne bak, alnında güneş parlayan güzeli seyret “ (*Divan-ı Keşîr, c. 1*)

3.” Dünyada bağ, şarap, üzüm yok iken canımız, zevali olmayan şaraptan (yani İlâhî aşk, şarabından) sarhoştuk, Biz, cihan Bağdad’ında , (Enelhak) sözünü söylerken ne darağacı vardı, ne tutulup asılma, ne de Mansur’un nüktesi. Mahmurluk vermeyen şaraplarla , üzümünden yapılmayan tatlı bâdeler sunan sâki’ nin huzurunda ağızlarımızı açmıştık, daima ihsanını bekliyorduk . Sâki, şu balçıkla övünenleri bir sarhoş et de, her biri nasıl bir devletten uzaklaştığını anlasın ” (Divan-ı Kebir, c. 1. NOT: Hz. Mevlana ve diğer tasavvuf erbabının kullandığı (şarap), (sarhoşluk), (sâki) ve benzeri deyimler mecâzidir. Bunlarla (Şarap = ilâhî aşk), (Sarhoşluk = ilâhî aşkın verdiği vecd hali) , v.b kısd edilmiştir. Kıscası , insanların ulvî hakikatleri daha kolay anlatabilmeleri için bu türde teşbih (benzetmeler) yapılmıştır.

4. “Yok ol, varlığından geç. Çünkü varlığından daha beter bir cinayet olamaz. Kul’a (Allah yeter) sözü yeter amma kimsede bu bilgi, bu kifayet yok “ (Divan-ı Kebir, c.1)

5. “ Huyları yaratanın huyu ile huylan...Peygamberlerin ahlâkını yetiştirip besleyen Tanrı’nın ahlâkına bürün ..Ona bir kuzu verirsen, sana bir sürü bağışlar. Her sıfatı kemâle götüren zaten Tanrı’dır “ (Mesnevi tercümesi)

6. “Şol göz ki seni gördü, ol neye nazar etsin. Şol can ki seni duydu, tende ne karar etsin. Aşkına düşen âşık derdine yanar dün, gün vaslıdır; ana derman, hekim ne tımar etsin “ (Yunus Emre divanı, s. 173)

7. “ Bana bu ten gerekmez, can gerektir ..

Bâki cennete iman gerektir ..

Eğer Muhammed’e (s.av) ümmet olursan ,

Dilinde zikir ile Kur’ân gerektir “ (Yunus Emre Divanı, s. 149)

8. “ Ey Allah’ım , beni Senden ayırma,

Beni senin didârından ayırma ,

Seni sevmek, benim dinim, imanım

İlâhî, din-i imandan ayırma “ (Eşrefoğlu Divanı, s. 42)

9. “ Etmez Senin âşıkların

Mülk-ü Süleyman’a nazar

Ancak cemâlin nûrudur

Canlarına derman eden “ (Aziz Hüdaî Divanı, s. 107)

10. “ Bilenler vech-i cânânını, bu cismü cânı neylerler

Görünse şemsin envârı, meh-i tâbânı neylerler

Niyazi, küntü kenzin sırrını kendinde buldunsa ,

Süleyman tahtını , ya hikmet-i Lokmânı neylerler “ (Niyazi Mısri Divanı, s. 30)

“ Zerrece aşk odu kimde ise yakar varlığın ,

Aşk odu ister ki Hak’dan gayri hiç var olmasın.

Cümle efkârın hurufun cem edip tevhid ile,

Nokta-i vahdette haşrol, gayri efkar kalmasın,

Ey Niyazi, hâl-i aşkı herkese fâş eyleme ,

Sırrı Hakdır, ana bigâne haberdar olmasın . (Niyazi Mısri Divanı, s. 62)

11. “ Gerekse okusun yazsın, gerek seyyah olup gezsün

Bu tevhidin deryâsına dalmayan insan değildir .

Çün buyurdu hayru'l beşer , “ Mûtu kable en temûtu “(Ölmeden önce öl) ,
Burada iken ölmeyen insan değildir.

Erenler tevhid-i Zât'a
Câmi olur her sîfâta ,
Bu sırrın tahtına sultan
Olmayan insan değildir (Divan-ı Sinan 'dan)

12. Muhiddin Arabi hazretlerinin (Âdâbu'l Mürid) ismiyle Türkçeye çevrilen eserinin 33. üncü sayfasında şu tavsiye mevcuttur :

“ Ey Mürid ... **Seher vaktinde istiğfara ve zikre devam et** .. Malumun olsun ki istiğfar, günah akabinde olursa günahı mahv ve izale eder. Taat ve ihsanı müteakkip olursa, nûr üzere nûr olur. Zikrullah dahi , kalbi pare pare ve her paresi bir tarafı avare olmaktan, yâni kalbin kasıd ve himmetini perişanlıktan kurtarıp bir noktada toplanmasına hizmet eder ve sefây-ı hatırı istilzam eyler (zihnin ve gönlün rahatlığını gerektirir). Eğer zikirten usanırsan Kur'ân-ı azimüşşân'dan oku. Lâkin okurken , mânâlarını düşünmelisin . Tevhid ve tenzihe dair âyetleri tâzim etmelisin, hayır ve recâyı mutazammın (içeren) âyetlerde İlâhi rahmeti istemelisin . Havf ve vaid âyetlerinde hıfz-ı İlâhide bulunmanı Cenâb-ı Erhamürrahimîn'den yalvarmalısın (Yani Cenneti müjdeleyen âyetlerde İlâhi rahmet istenmeli, Cehennem ile korkutan âyetlerde de Cenâb-ı Hakka sığınmalıdır) . Geçmiş ümmetlerin kıssalarını anlatan âyetlerden ibret almalısın. Kur'ân-ı Kerim'in mânâları sayılamayacak kadar çok ve çeşitli bulunduğundan , Kur'ân okumaktan kimseye usanç gelmez “

Muhiddin Arabi hazretlerinin şu tavsiyelerinde derin hakikatlerin bulunduğu âşikârdır. Çünkü Kur'ân : “ **İnsanları öyle bir yola doğrultup götürür ki o, en âdil ve en doğru yoldur** “ (İsra suresi, âyet 9)

Mesnevi'de şöyle denilmiştir : “ Padişahımız bize “ Tanrıyı anın” diye ruhsat ve müsaade verdi. Bizi ateş içinde gördü de nûr ihsan etti. Onların beni tesbih etmelerinden münezzeh ve mukaddes olmam. Bu tesbih incilerini saymakla kendileri temizlenirler ..

13. Aziz Hüdai divanından :

Dil'den kederler dûr olur , (Dil= Gönlül, kalb Dûr olmak = Uzak olmak.)
Mahsun olan, mesrur olur
Zulmet, Hüdai nûr olur ,
Envârı zikrullah ile (Envâr = nurlar)

Zikreyle , mezkure eriş ,
Geç suretten, nûr'a eriş ,
Bir kenz-i mestur'a eriş , (Kenz-i mestur = Saklı hazine)
İzharı zikrullah ile

Tasdik ile imana er ,
Tahkik ile irfana er ,
Bir bahr-i bî pâyân'a er , (Bahr-i bî pâyân = Sonu olmayan deniz)
Enharı zikrullah ile (Enhar = Nehirler)

Handan olur mânâ gülü , (Handan = Sevinçli, gülen)

Âsârî zikrullah ile ,
Şevke gelir can bülbülü ,
Gülzarî zikrullah ile (*Gülzar = Gül bahçesi*)

Sır, vasılı cânân olur ,
Can, mekteb-i irfan olur ,
Kalbin baharistan olur ,
Ezharî zikrullah ile (*Ezhar = Çiçekler*)

Kılma sivâya iltifat (*Sivâ = Allah'dan c.c gayri herşey*)
Tâ kim tecelli ede Zât
Dil teşneler bulur hayat
Enhar-ı zikrullah ile

14. Niyazi Mısri hz.lerinin rûhunu aksettiren ses de şöyle :

Sanmanız zahid gibi havf-u recâ ebdalınız
Geçmişiz andan Şah'a , bezm-i likâ ebdalınız
Tekke-i iklim-i lâhutta bekâ ebdalınız
Başı açık, yalın ayak râh-ı fenâ ebdalınız
Ref edip ten cübbesin, üryan olan anlar bizi
(*Yani, ancak enâniyetini (benliğini) bırakanlar bizi anlayabilir, demektir*)

Mısri'ya şehri fenâyâ uğradı râhım bu gün
Şemsi rûyi yâr ile bedroldu çün mâhım bugün
Kuluna rahmeyleyip kıldı nazar Şâhım bugün
Li maallah sırrına mahremdir İbrahim bugün
Ol sırrı vahdete mihman olan anlar bizi

Ümmi Sinan da içindeki sevgiyi şöylece dile getirmektedir :

Âşıkların , Allah seni görmek isterler Sultanım
Sadıkların, sana canı vermek isterler Sultanım
Meydana komuşlar başı, akar gözlerinin yaşı
Dâim nazarına karşı durmak isterler Sultanım

Teşbihin almış dillerin, sana vermiş gönüllerin
Senin visalin güllerin, dirmek isterler Sultanım
Aşk ödüne yana yana, ulaşır nûru Sübhana
Bî nişan lâ mekana , ermek isterler Sultanım

İşte Allah'ı çok zikrederek ilâhi nûra kavuşan, Hak tecellisine mazhar olan büyük velilerin haber verdikleri gerçekler, vâsıl oldukları makamlar ..
Bizler de (ihdinas-sırâtal müstakiym) ayetini tekrarlayarak , bu güzel insanlardan nasibdar olmayı Allah Teâlâ'dan niyaz edelim .

“ Bi-rahmetike yâ erhamerrâhimîn, velhamdulillahi rabbil alemîn “

Zikir ve Nefis Muhasebesi

Yola çıkan bir insan , hareketinden önce , hareket noktası ile varış noktası arasındaki mesafeyi inceler. Yolculuk esnasında yolunun ne miktarını katettiğini araştırmaya, bunun muhasebesini yapmaya, kendisinin hangi noktada olduğunu öğrenmeye , nefisini daimi bir murakabeye (*denetime*) tabi tutmaya mecburdur. Çünkü bu muhasebeyi dünyada yapmayan, kendisini dünyada iken ıslah etmek için gayret sarf etmeyen bir insanın muhasebesi, ahirette behemehal yapılacaktır.

Bir müslümanın 24 saat zarfında kıldığı (40) rekat namazında okumakla mükellef bulunduğu Fatiha suresinin bir ayeti de “ **mâliki yevmid-din** “ ayetidir. Allah Teâlâ hesap gününün sahibi olduğunu, günün bitiminde insanların mutlaka hesaba çekileceklerini günde (40) defa bizlere hatırlatmaktadır. Kur’ân’ın bu kesin hükmünden anlaşılacağı üzere, hesaptan kurtuluş olmadığı muhakkaktır. Bu hesabı insanın kendi kendine yapması, Allah’ın rızâ ve emirlerine muhalif hareketlerden kendini koruması ve Allah’ın huzurunda hesap verme durumuna geldiği zaman o huzura açık alınla çıkması, kendi menfaati gereğidir (*Elmalılı Tefsiri*).

İsrâ suresinin “ **Oku Kitâbını, bu gün sana bir hesap görücü olarak nefsin yeter**” mealindeki 14.üncü ayeti , bu hususu teyid eden ayetlerden biridir. Peygamberimiz s.av :” **Hesaba çekilmeden önce nefsin muhasebe et**” mealindeki hadis ile yukardaki ayete işaret buyurmuşlardır (*Âdâbu’l Mürid shf 50 : “ Hâsibu enfusekum kable en tuhâsebu ”*)

Bu muhasebeyi yaparsak ne kazanırız, yapmazsak ne kaybederiz ? Zikir ve ibadetin gayesi insanları ahlâki ve mânevi bakımdan yükseltmektir. Peygamberimiz bir hadislerinde : “ **Allah indinde kulların en sevgilisi , güzel ahlâka sahip olandır**” buyurmuşlardır (*Kenzü’l İrfan, 581. No.lu Hadis*). Yine başka bir hadis-i şerifte : “ **Sirke balı ifsad ettiği gibi, kötü ahlak dahi amel ve ibadeti ifsad eder** “ (*bozar, fesad karıştırır*) buyurulmuştur (*Kenzü’l İrfan 583 ve 587 No.lu hadisler*).

Bu hadisler, zikir ve ibadetlerin gerçek gayesini açık bir şekilde göstermektedir. O halde, mânevi yükselmenin belirtilerini , nefsimizi murakabe (*denetim*) ve muhasebe etmek (*hesaba çekmek*) suretiyle kendimizde müşahade etmeliğimiz her zaman mümkündür. Mesela Kur’ân-ı Kerîm içki ve kumarı men etmiştir (*Mâide suresi, ayet 90-91*). Bir insan tasavvur edelim. Bu kişi içki ve kumara müptelâdır. Fakat aynı zamanda mânevi bakımdan yükselmek gayesiyle ibadete başlamıştır. Bu kişi , bir müddet ibadet ettikten sonra içki ve kumarı terk edememiş yani kötü alışkanlıklarından kurtulamamış ise, başladığı yolculukta henüz bir merhale kat edememiş demektir. İşte bu neticeyi, ancak nefsin muhasebe etmek suretiyle görmesi ve anlaması mümkündür. O halde bu muhasebe sonunda, kötü huylarından kurtulmak için nefsiyle mücadele etmesi ve bu mücadeleyi hızlandırması gerekmektedir. Kur’ân-ı Kerîm “ Nefsinizi ve ehlinizi ateşten koruyunuz” emriyle bu mücadele vazifesini kişinin kendisine vermiş bulunmaktadır (*Tahrîm suresi, ayet 6*)

Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz “ **Senin en büyük düşmanın iki omuzun arasındaki nefsidir**” hadisi ile , insanlara en büyük düşmanlığın kendi nefislerinden geldiğini haber vermişlerdir (*Hak Dini Kur’ân Dili c. 8, shf 6374*), çünkü nef-i emmârenin kötülüğü emredici olduğu , Kur’ân ayeti ile sâbittir (*Yusuf suresi, ayet 53*).Bu sebeple Peygamberimiz bir hadislerinde “ **Hakikatte mücahid nefsi emmâresi ile mücahade eden kimsedir** ” buyurmuştur (*Kenzü’l İrfan , Hadis No: 275*). Nitekim bu mücahadeyi yapmayan insanların mânevi bakımdan bir kazanç sağlamadığı , ibadet etse bile bundan müsbet bir netice alamayacağı “**Bir kimsenin kıldığı namaz, kendisini yasaklanmış fiillerden men etmezse , o kimse için Allah’ın rahmetinden**

uzaklaşmaktan başka bir fayda vermez “ mealindeki hadis ile haber verilmiştir (*Kenz’ül İrfan, Hadis No: 59*). Ankebut suresinin 45.inci ayetinde , **“Namazın, insanı her türlü kötülükten men edeceği** “ açıklanmıştır .

Kur’ân-ı Kerim’in bu ayeti gayet açık ve kat’idir. Namazın gayesi bilinerek kılınırsa, usül ve şartlarına riayet edilirse o, behemehal insanı yükseltir. Çünkü bu, Allah’ın bir vaadidir. Namazı hakkıyla edâ eden müminlerin, sâlihlerin, velilerin kazandıkları mânevi mevkiele, mertebeler , bu ayetin canlı şahitleridir. Namaz , bazı insanların ahlâken ve mânen yükselmesine yardım etmiyorsa, o insanlar kendi kusurlarını görmeli ve onları düzeltmelidir.

Nefislerine uyan, günah işleyen , daha sonra tevbe ederek Allah’a dönen kulları için Allah Teâlâ hazretleri , aşağıdaki ayet ile ümid kapısını açmıştır :

“De ki : Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım, Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz ! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar . Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir” (Zümer suresi, 53). Peygamberimiz s.av bir hadislerinde **“ Bu ayeti, ne dünyaya, ne de dünyada bulunan hiç bir şeye değışmem”** buyurmuşlardır (*Hak Dini, Kuran dili cilt 5, shf 4133*). Ancak, bu ayette vaad olunan ilahi mağfirete mazhar olabilmek için , Allah’a dönmenin, O’na teslim olmanın , Kur’âna uymanın şart olduğu Zümer suresinin 54 ve 55.inci ayetlerinde ifade buyurulmuştur.

(Bu ayet-i kerimede Allah’ın rahmetinin sonsuzluğu ifade edilmektedir. O’nun rahmeti herşeyi kuşatmıştır, her insan bu ilâhi rahmetten istifade edebilir. Ancak şunu da bilmek gerekir ki, “Allah’ın rahmetinden ümid kesmeyin” demek, günah işlemeye devam edin, demek değildir. Bundan maksat, en günahkâr insanların bile tevbelerinin kabul edileceğini bildirmek, dolayısıyla bir an önce kötülükten vazgeçip Allah’a dönmelerini teşvik etmektir).

Haşır suresinin **“ Kim nefsinin (mala olan hırsından ve) cimriliğinden korunursa felah bulur”** mealindeki 9.uncu ayeti , nefsin en büyük zaafını bize haber vermektedir . Bu husustaki diğer ayet-i kerimeler :

-- İbrahim suresinin 41 ve 51.inci ayetleri ahiretteki hesaba çekilme ile ilgilidir.

-- **“Kim mücadele ederse, kendi nefsi için mücadele eder”** (*Ankebut, 6*)

-- **“Herkes yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın”** (*Haşır, 18*)

-- **“ Ey iman edenler, siz nefislerinizi ıslah etmeye bakın”** (*Maide , 105*)

Bu konu ile ilgili ayet ve hadisleri şöyle özetleyebiliriz : Mânevi sahada yükselmek için Kur’ân emirlerine masum bir ruhla sarılmak, zikir ve ibadet vazifelerini , mâna ve maksadını düşünerek ciddiyet ve intizamla yerine getirmek lazımdır. Ayrıca her gün nefsimiz ve ahlâkımızı mürakabe (*denetim*) ve muhasebe etmek , kusurlarımızı görmek ve kusurlardan kurtulmak için nefisle mücadeleyle hız vermek lazımdır.

Büyük velilerin hakikat mertebesinden söylemiş oldukları sözler bu konuda müslümanları irşad edici yüksek bir değer taşımaktadır. Şimdi, bunlardan bazılarını gözden geçirelim ..

1-“Divan-ı Sinan” da **Ümmi Sinan** hazretleri şöyle söylemektedir :

Nefs elinde âvâreyim, hırs elinde biçâreyim

Gayrı kime yalvarayım, al gönlümü Sen’den yana

Kurtar nefsin belâsından , can bu lütfu bula Sen’den

N’ola ihsan ola Sen’den , al gönlümü Sen’den yana

Nefsin meyline kanmasın, firkat ödüne yanmasın

Mâsivâyâ aldanmasın, al gönlümü Sen’den yana

Dâim Sen ol dilde sözüm, Seni fikreylesin özüm
Gayrıya bakmasın gözüm, al gönlümü Sen'den yana

2- **Niyazi Mısri** hazretleri de şöyle demektedir :
Nâdânı terk etmeden yârânı arzularsın
Hayvânı sen geçmeden insanı arzularsın
Men arefe nefsihi fekad arefe Rabbihi
Nefsini sen bilmeden Sübhânı arzularsın

Sen bu evin kapusun henüz bulup açmadın
İçindeki kenz-i bîpâyânı (*sonsuz hazineyi*) arzularsın
Dağlar gibi kuşatmış benlik günahı seni
Günahını bilmeden gufrânı (*bağışlanmayı*) arzularsın (*Divan slif 58*)

3- **Aziz Hüdayi** hazretleri de şunları söylemektedir (*Divan s. 114, 143*)
Nefsin aradan süregör, vahdet iline eregör
Aklın başına diregör, aç gözün gafletten uyan

Şol kim oldu Hakka vâsıl, oldu insan-ı kâmil
Geç sevdalardan ey gâfil, aç gözün gafletten uyan

Mâsivâdan yumup gözü, dergâh-ı Hak'ka tut yüzü
Hüdayi'den gûş et (*dinle*) sözü, aç gözün gafletten uyan
(*Devam..*)

4-Hazret-i Mevlânâ da Mesnevi'sinde (nefis) konusuna çok mısralarla temas etmiştir. Bu konu ile bazı beyitleri şerheden Tahirü'l Mevlevi, (Şerh-i Mesnevi) adındaki eserde şu açıklamayı yapmaktadır :

“ Kıyamet gününde Cehenneme girecekler ona girdikten sonra , Cehenneme (doydun mu) diye soracağız. O da (daha var mı ?) cevabını verecektir (Kâf suresi, ayet 30).
Bir hadis-i şerifte : ” **Kıyamette , Cehennem (daha var mı ?) demekten hâli kalmaz. Tâ ki Cebbâr ona kademini vazeder . O vakit Cehennem (Ya Rabbi, İzzin , Celâlin hakkı için elverir) der ve ateşleri birbiri üstüne çekilir “** buyurulmuştur.

Mevlâna Câmi diyor ki, (kadem-i Cebbâr) insân-ı kâmil demektir. Bir hadiste :” **Kıyamet gününde cehennem : Ey mümin geç, senin nûrun benim ateşimi söndürüyor, diyecektir “** buyurulmuştur. Şu halde, cehennemi doyuracak ve ateşini zayıflatacak olan insan-ı kâmil ve onun nûru imiş. Hadisteki “kadem-i Cebbâr “ ise , enbiya ve evliya gibi kâmil insanlardır ki, onların cehenneme karşı durması, nûrun nârı galebe çalması oluyor.

İşte cehennem, insan-ı kâmil yüzünden zaafa uğradığı gibi, onun cüz'ü bulunan nefsin de zaafa uğratılması, emmârelik derecesinin şiddetinden kurtarılması, ancak insan-ı kâmilin nûru nazarı ile kabildir.

Hız. Mevlâna : “ Bizim nefsimiz doymamak hususunda Cehennem'in cüz'üdür; cüz'ler ise küll'ün tabiatını hâizdir” diyor.

Malumdur ki küll'ler , cüz'lerden teşekkül eder. Mesela bir taş parçası binlerce zerreden müteşekkildir. Keza bir kova su da yine binlerce, on binlerce damladan ibarettir. O taş parçasının külliyyetinde ne varsa taşın zerrelere veya suyun damlalarında da o vardır. Bunun gibi doymamak ve nûrun karşısında yanmamak hususunda nefsi emmâre de cehennem için cüz'üdür ve cehennem nasıl nûr ehlinin karşısında sönerse, nefis de Allah ehlinin nazarı karşısında söner.

Peygamberimiz Hazreti Ali'ye : ” **Ya Ali, beni hidayete çıkar ve beni doğrult, diye dua et. Doğrulukta da ok doğruluğunu hatırla**” buyurmuşlardır. Demek ki nefis yayından sıçrayıp kurtulmak ve fezaı terakkide menzil almak için behemehal doğru olmak lazım imiş.

Mevlâna : “ Safları kıran ve bozan aslan ehemmiyetli bir şey değildir. Asıl aslan, kendini zabteden ve nefisine ve nefisine hükmünü geçirendir “ demektedir. Bir hadis-i şerifte : **“Güreşte ve dövüşte şiddet gösteren kahraman değildir. Asıl kahraman hiddetlendiği vakit nefisini zabtedendir”** buyurulmuştur.

Namazla, oruçla, riyazetle, mücadele ile meşgul olmakla beraber, nefse karşı galibiyeti yine Allah'dan istemeli, nusrat (*yardım*) ve muvaffakiyeti ondan beklemelidir. Bu konudaki sözlerimize Kur'ân-ı Kerim'in bir ayeti ile son verelim:

“ Ey iman edenler, siz nefislerinizi ıslah etmeye bakın. Kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez “ (*Maide suresi, ayet 10*)

Zikri Bırakan ve Nefsinin İsteğine Uyanlar

Allah Teâlâ hazretleri, insanları kendisine ibadet için yarattığını Kur'ân-ı Kerim'de Zâriyat suresi 56.ıncı ayeti ile beyan buyurmuştur.

Bu ayet, insanların yaratılışındaki sebep ve hikmeti , hiç bir tereddüde mahal bırakmayacak bir açıklıkla göstermektedir. Buna rağmen bazı insanlar, yaratılışlarındaki gerçek sebebi bir türlü kavrayamamakta, kendilerini yoktan var eden yaratıcılarına karşı ibadet lüzumunu duymamakta, bütün ömürlerini nefislerinin isteklerine uymak suretiyle gaflet içinde geçirmektedirler . Kur'ân-ı Kerim bu gibi gafil insanların manevi seviyelerini ve akıbetlerini bir çok ayetlerle haber vermektedir. Şimdi bu ayetlerin bazılarını gözden geçirelim .

İbadeti bırakan, sadece nefsinin isteğine uyarak yaşayan gâfil insanların durumunu bildiren bazı ayetler şöyledir :

1- “ Heva ve hevesini kendine tanı edinen kimseyi gördün mü ? Sen (Resûlüm !) ona koruyucu olabilir misin ? Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini yahut düşüneceğini mi sanıyorsun ? Hayır, onlar (dört ayaklı) hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktır “ (*Furkan suresi, ayetler 43-44*)

2- “Allah katında bütün dabbelerin (yeryüzünde hareket edebilen canlıların) en kötüsü , en şerlisi anlamayan ve düşünmeyen (hakkı akletmez ve hakkı duyup söylemez olan) sağırlarla dilsizlerdir “ (*Enfal suresi, ayet 22*)

(Dabbe) ; yeryüzünde yaşayan ve hareket edebilen her canlıyı kapsayan bir deyimdir.

Dolayısıyla, solucan'dan arslan'a , fil'e, oradan da insana kadar tüm canlılar bu deyim'in kapsamına girmektedir. Bir sonraki ayette yine (Dabbe) deyimini geçmektedir :

3- “ Allah katında dabbelerin (kıyıdayıp debelenen canlıların) en kötüsü, inkara sapanıp da bir türlü iman etmeyenlerdir “. (*Enfal suresi, ayet 55*)

4- “ Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri (bir tarafa) bırak !” (En’âm suresi, ayet 70)

5- “Kim sapıklık içinde ise , Rahmân ona (mal ve evlatça) fazlalık ve (azgınlığında) mühlet verir. Allah, hidayeti kabul edenlere ise, daha çok hidayet verir “ (Meryem suresi 75 ve 76.ıncı ayetlerden)

6- “ Onların kalpleri vardır, (ancak kendi küfürleri sebebiyle artık) onlarla (hakkı zevk edip) kavramazlar ; gözleri vardır, onlarla (Allah’ın delillerini) görmezler; kulakları vardır, onlarla (İlâhi nasihatleri) işitmezler . İşte onlar hayvanlar gibidir ; hatta daha da aşağıdırlar. İşte onlar gafillerin ta kendileridir “ A’raf suresi, ayet 179

7- De ki : Kör ile gören (kâfir olanla iman eden) bir olur mu ? Yahut karanlıklarla nûr bir midir ? “ Ra’d suresi, ayet 16

8-“Körle gören, karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölüler de bir olmaz. Şüphesiz Allah, dilediğine (hakikatleri) işittirir. Sen kabirlerdekilere işittiremezsin ! ” Fâtır suresi, ayetler 19-22

9- “Körle gören, iman edip salih amellerde bulunanla kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz !” Mü’min suresi, ayet 58

10- “Kim bu dünyada kör olursa artık o ahirette de kördür ; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır “ İsrâ suresi, ayet 72

11- “ Ancak hakikat şudur ki, (yalnız maddi) gözler kör olmaz, fakat (asıl) sinelerin içindeki kalpler kör olur “ Hac suresi, ayet 46

12- “ ve sonra onları bırak ki daldıkları bataklıkta oynaya dursunlar !” En’âm suresi, 91

13- “Hevâ ve hevesini tanır edinen ve Allah’ın (kendi katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah’tan başka kim doğru yola eriştirebilir ? Hâla ibret almayacakmısınız ? Câsiye suresi, ayet 23

14- “Ve dünya hayatı, bir eğlenceden, bir oyundan başka birşey değildir . Ahiret yurduna gelince, şüphe yok ki, o asıl hayatın ta kendisidir ; bunu bilmiş olsalardı “ Ankebut suresi, 64

15- “Dünya hayatı bir oyundan, bir oyalanmadan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Hâla akıl erdiremiyor musunuz ? Enâm suresi , 32

16-“Şeytanların kimler üzerine indiğini size haber vereyim mi ? Onlar her günahkâr yalancının tepesine inerler ” Şuara suresi, ayetler 221-222

17-“ Bizim, onlardan önce nice nesilleri helâk etmiş olmamız kendilerini yola getirmedi mi? Halbuki onların yurtlarında gezip dolaşırlar. Bunda, elbette ki akıl sahipleri için nice ibretler vardır “ TâHâ suresi, ayet 128

İnsanları yaratan , yaşatan ve onlara karşı sonsuz bir rahmet sahibi olan Allah, insanların dünya ve ahiret saadetleri için gerekli bütün kaideleri Kur’ân-ı Kerim de göstermiş, bu kaidelere uymayanların akibetlerini ve hallerini de yukarıki ayetlerde belirtmiş bulunmaktadır.

Her şeyin en doğrusunu bilen ve bildiklerini en doğru şekilde insanlara bildiren büyük ve emsalsiz Peygamberimiz insanları gafletten kurtarmak ve irşad etmek için pek güzel sözler söylemişlerdir. Şimdi bunlardan bazılarını gözden geçirelim.

Peygamberimizin dünya ve ahiret hayatı ile ilgili bazı hadis-i şerifleri şöyledir :

1- ”Dirlik ve yaşamak ahiret dirliğidir “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 8, hadis 1197)

2-“ Hayır ve saadet ancak ahiret saadetidir “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 8, hadis 1198)

3- “Ümmetimin gönlüne gelen nefsanî eğilimleri, fiilen işlemedikçe yahut dili ile söylemedikçe Allah affedecektir” (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, hadis 2072)

4-“ Kâbenin Rabbine yemin ederim ki , muhakkak ki onlar (yani dünyalığı çok olan zenginler) hüsranda ve ziyandadırlar. Fakat bunlardan malının zekatını şöyle (önündeki) şöyle (sağındaki) ve şöyle (solundaki) fakirlere verenler müstesna “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, hadis 2070)

5-Âdem oğlunun iki dere dolusu malı olsa, bir üçüncüsünü ister. Âdem oğlunun (muhteris) gönlünü topraktan başka bir şey dolduramaz. Şu kadar ki (ihtirası bırakıp) tevbe eden kimsenin tevbesini Allah kabul eder “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, hadis 2025)

6- “ Her kim dilini ve tenasül uzvunu şerden korumayı bana temin ederse, ben de o kişiye cenneti temin ederim “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, hadis 2032)

7- “Cehennem şehvet perdesi ile örtülmüştür. Oraya şehvetler irtikabı ile girilir. Cennet de nefsin hoşlanmadığı ibadetlerle korunmuştur. Buraya da ibadet meşakkatleri ile girilir “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, hadis 2035)

8-“ Zaman gelecektir ki, ümmetinden muhakkak bir takım zümreler türeyecektir. Bunlar zina etmeyi, ipekli elbiseler giymeyi, şarap içmeyi, def, dümbelekler ile eğlenmeyi helal ve mübah sayacaklardır. Bunlardan bir takım merhametsiz, hodgâm zümreler de dağ mesirelerinde yanlayacaklar , onlara ait koyun sürüsü ile çoban sabahları yanlarına gelecek, akşamları gidecek. Bunlara bir fakir bir hacet için gelecek de bu duygusuz insanlar fakire , haydi bugün git, yarın gel diyecekler. Bunun üzerine Allah, sevip eğlendikleri dağı üzerlerine indirecek bir kısmını helak edecek, sağ kalan öbürlerini de kıyamet gününe kadar maymun ve domuz suretine tebdil edecek “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, hadis 1892)

Bu hadis-i şerif hakkındaki açıklama :

Hadisteki maymun ve domuz suretine tebdil hakkında İbnü'l Arabi bu tebdilin geçmiş ümmetlerde olduğu gibi hakikat olmak ihtimali bulunduğu gibi, tebdilin ahlakdan kinaye olmak ihtimali de vardır, demiştir (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, şif 46 deki izahat)

9- “Kim bu dünyada şarap (içki) içer de sonra bu günahından dünyada tevbe etmeden ölürse, o kişi ahirette cennet şarabından mahrum olur “ (Sahih-i Buhari tercümesi, c 12, hadis 1888)

Zikir ve ibadetleri bırakarak dünya eğlencelerine dalan insanların manevi bakımdan kötü duruma düştüklerini, ahlaken tereddidi ettiklerini (geriledüklerini), manevi yükseliş yolunun ise ancak Allah'ın emirlerine sarılmakla açılacağını büyük veliler kati bir lisanla haber vermişlerdir.

Şimdi bunların bazılarının güzel ikazlarını dinleyelim:

1-Yunus Emre

Şunlar ki çoktur malları, gör nice oldu halları,
Son ucu bir gömlek imiş, onun da yoktur yenleri

Kani (hani) mülke “benim” diyen, köşk-ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar, taşlar olmuş üstünleri

Bunlar geri gelmeyenler, zühd-ü taat kılmayanlar
Bu beyliği bulmayanlar, zira geçti devranları

***** ***

Ya Rab n'ola halim, kabre vardığım gece
Eyi olmazsa amelim, kabre vardığım gece

Ya Rabbena yandırma, günahlara bandırma
Çırağım söndürme, kabre vardığım gece

Ya Rabbena hayreyle, Muhammede'e (s.av) yâr eyle
Kabrimizi nûr eyle, kabre vardığım gece

2-Niyazi Mısri

Uyan gafletten ey gâfil, seni aldatmasın dünya
Yakanı al elinden, ki seni sonra kılar rüsva

Ne sandın sen bu gaddarı, ki ta böyle anı sevdin
Anı her kim sevdiyse, dinini eyledi yağma

Bu dünya yedi başlı bin dişli bir ejderdir
Her başta bin ağzı var, her lokması ademdir

Zehridir anın tiryak, tiryakı anın semdir *(sem = zehir ; tiryak = panzehir)*
Her şerbeti kim içsen, şerbet değil ol demdir *(dem = kan)*

Gözün aç perdeyi kaldır, duracak yer mi gör dünya
Kati mecnundur bu ki gönül verip duran insan

Karamış kalbin ey gâfil, nasihat neylesin sana
Hacerden katıdır kalbi, öğüt kâr etmeyen insan *(Hacer = taş)*

3-Aziz Hüdayi

Yalancı dünyaya aldanma yahu, bu dernek dağılır divan eğlenmez
İki kapılı viranedir bu, bunda konan göçer mihman eğlenmez
Bakma bunun karasına, ağına, gönül verme bostanına bağına
Benzer hemen oğlan oyunağına, bunda akli olan insan eğlenmez

Nefis ve şeytana uyarsın, nice olur hâlin ey gâfil
Bir gün olur kim duyarsın, nice olur hâlin ey gâfil

Fikrinden dünya gitmez mi, Hak kelâmın işitmez mi
Ölenler ibret yetmez mi, nice olur hâlin ey gâfil
Gidenleri görmez misin, yer altına girmez misin
Hak katına varmaz mısın, nice olur hâlin ey gâfil

Taat kapusun kaparsın, doğru yolundan saparsın
Nice bir malal taparsın, nice olur hâlin ey gâfil

Mâsivadan firar eyle, Bâb-ı Hak'da karar eyle
Taati ihtiyar eyle, nice olur hâlin ey gâfil

Aç gözün gafletten uyan, nâdim olur nefse uyan

Batılı kor hakkı duyan, nice olur hâlin ey gâfil

Mâsivadan yumup gözü, kâdir Allah'a tut yüzü
Hüdayi'den gûş et sözü, nice olur hâlin ey gâfil

Sakin dünyaya aldanma, aç gözün gafletten uyan
Bunda kimse kalır sanma, aç gözün gafletten uyan

Kani (*hani*) Âdem, kani Havva, kani Muhammed Mustafa (s.av)
Bu faniden umma vefa, aç gözün gafletten uyan

4- Hz. Mevlâna :

“ Bu dünya , ruhlarınız için bir mahbestir (hapishanedir). Sahranız bulunan tarafa doğru gidiniz “ buyurmaktadır (*Mesnevi 523 no.lu beyit*)

Hazreti Mevlâna , bu mahbesten çıkılmasını ve mâna âlemine teveccüh olunmasını tavsiye ediyor. Kur'ân-ı Kerîm'in iki yerinde (Nisa ve Zümer surelerinde) **“ Arzullahi vâsia “** tabiri vardır. Bu tâbirler (deyimler) için, mâna âlemine işaretler, denilmiştir. Nitekim Hz. Mevlâna **“Arzullahi vasia dedikleri, peygamberlerin gittikleri bir sahadır”** buyurmuştur (*Şerh-i Mesnevi, c. 2, s. 331-332*)

“Ölü ile oturan dirinin vay haline ki, kendisinden dirilik zail olur (gider) ve ölülerin hali galebe çalar” (*Mesnevi beyit 1537*).

Hakikatten zevk almış olan diri, almayanlar ise ölü gibidir. **“Sakin ölülerle oturmayınız”** diye bir hadis nakledilir. Bu hadise muhatap olanlar, **“ Ya Resulullah, ölüler kimlerdir ? , diye sormuşlar , Peygamberimiz de “zenginler” ; bir rivayette de “Dünyaya dalmış olanlar”** buyurmuştur. Hz Mevlâna , mânevi bakımdan dirilerle oturulmasını tavsiyeden sonra, onlardan kimse bulunmazsa, Kur'ân okumaya devam olunmasını söylüyor. Çünkü **“ Allah ile konuşmak isteyen Kur'ân okusun”** hadis-i şerifi gereğince , Kelâmullahı tilavet etmek, Allah c.c ile mukaleme eylemek (*konuşmak*) demektir (*Şerh-i Mesnevi, cilt 3, s. 788*)

“Gönül gözünü kıldan ve illetten temizle, ondan sonra Ömer'in ruh sarayını gör” (*Mesnevi, 1394 no.lu beyit*)

Ömerin ruh sarayı demek olan mânevi makamını görebilmek için basiret sahibi olmak lazımdır. Basiret sahibi olmak ise, insanın mânevi görüşünde hastalık bulunmamakla kâbidir. Zahiri gözünde hastalık bulunan kimsenin eşyayı görmesi mümkün olmadığı gibi, basiret gözü hasta olan da maneviyatı müşahade edemez. Onun için , bir manevi göz hekiminin yani bir insan-ı kâmilin tedavisi lazımdır (*Şerh-i Mesnevi, cilt 3, s. 730*)

“ Her kimim ruhu heveslerinden pâk ise, o kimse mâna âlemini ve kasr-ı muallayı çabucak görür” (*Mesnevi, 1395 no.lu beyit*)

Hazreti Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz, bu ateş ve dumandan, yani gazab ateşi ile şehvet dumanından pâk olduğu için her nereye baksa orada vechullahın tecellisini görürdü (*Mesnevi, 1396 no.lu beyit*)

“Ey gözü gönlü açılmamış kimse, sen bedbaht olan şeytanın vesvesesine ve nefsin hevâ ve hevesine refik (arkadaş) oldukça “ Semme vechullah'ın “ ne olduğunu ne bilirsin ? “

(Mesnevi, 1397 no.lu beyit . (Semme vecchullah) deyimi Bakara suresi, 115.nolu ayetinde geçmektedir. “ Nereye dönerseniz dönün , Allah’ın yüzü (Zâtı) oradadır”)

“Her kimin göğsünde bir kapı açılır , yani kendine mâneviyat münkeşif olursa, o her zerreden güneşi görür” (Mesnevi, 1398 no.lu beyit)

“ İnsanların yüzü ve sözü birbirlerine benzemediği gibi, gözü ve görüşü de yekdiğerinin aynı değildir. Biri ancak burnunun ucunu görecekt kadar kısa görüşlü olur, biri adeta görür , biri de uzakları görecekt kadar uzak görüşlü olur. Keza hesap bilmeyen bir adam (bir) rakkamı ile altı sıfırı görünce bir çizgi, altı nokta der geçer. Fakat hesap bilen kimse, onun bir milyon demek olduğunu derhal anlar. Bir de basiret vardır ki, o sureti değil mânâyı gören göz demektir. Onun mevkii ise baş değil, göğüs ve göğsün içindeki kalbdır. İşte bir adamın sinesinde fütühat olur, yani kalb gözü açılırsa, o adam baş gözü ile görenlerin göremediği müşahade edemediği şeyleri müşahade eder. Katre’den denizi, zerre’den güneşi görebilir “ (Şerh-i Mesnevi, c. 3, şif 732)

Peygamberimiz (s.av) **“Cennet ağaçlarından birine rast geldiğinizde gölgesinde oturun ve yemişlerinden yişin”** buyurmuştur. Ashab, kendilerine :” Ya Resulullah, bu hal dünyada iken nasıl mümkün olur, diye sordular. **“ Bir âlime tesadüf ettiğinizde cennet ağaçlarından birine rast gelmiş olursunuz”** cevabını verdi (Şerh-i Mesnevi c. 2, şif 537)

Hallac-ı Mansur demiştir ki: **“ Allah’a vâsıl olmak için iki adım atmalı, üçüncüde vusul tahakkuk eder. Birinci adımı dünyadan, ikinci adımı ahiretten kaldırmalı, üçüncüde vusul tahakkuk eder”** .

Bu bahisle ilgili Kur’ân ayetleri, Peygamberimizin hadisleri ve evliyanın sözleri mütalaa edildikten sonra varılacak netice şudur :

Bu günkü dünyamızda sadece zâhirde kalan, eğlence, şehvet, menfaat bataklığına dalan insanlar korkunç bir hata ve hüsrân içindedirler. Bu hüsrandan kurtulmanın tek yolu nefsin arzularına uymamak, Allah’ın emirlerini ve ibadet vazifelerini aşk ile, şevk ile yerine getirmektir.

Zikrin feyzi : Nefsin Mertebelerinde Tekâmül

Toprağa atılan bir tohum topraktan, havadan, sudan, güneşten gıdasını alarak tekâmül eder (gelişir, olgunlaşır) de, nihayet günün birinde kemâle erer ve meyvasını verir.

İnsanın manevi varlığına atılan zikir ve ibadet tohumu da, Kur’ân-ı Kerimden, peygamberimizin güzel sözleri ve tavsiyelerinden , evliyânın öğütlerinden, ihlas ile yerine getirilen ibadetlerden gıdasını ala ala , insanın ruhunda, benliğinde her gün bir parça tekâmüle, yükselişe sebep olur. İlk zamanlarda tamamen gaflette olan kişi yavaş yavaş uyanmaya başlar. İnsanın manevi varlığında meydana gelen bu tekâmül, bir çok velilerin şahıslarında canlı bir şekilde görüldüğü gibi, en yüksek tekâmül mertebesine vâsıl olmak suretiyle en güzel meyvasını verir. Din âlimleri, bu tekâmülün nefis mertebelerinde vukua geldiğini müşahade ve bunların vasıflarını da ilmi bir şekilde tesbit ve ifade eylemişlerdir.

Tasavvuf tarihi adındaki eserde profesör Mehmet Ali Ayni (şif. 240) nefsin yedi mertebe olduğunu kayıt etmiştir ki şunlardır :

1-Emmâre

- 2-Levvâme
- 3-Mülhime
- 4-Mutmainne
- 5-Radiye
- 6-Merdiyye
- 7-Kâmile (veya Safiye)

Bu mertebelerin vasıfları da aynı kitapta şu şekilde ifade olunmaktadır :

“ Eğer nefsi natıka, hayvani ve şehvani nefse tâbi olursa ona emmâre derler. Eğer Hak’ka tâbi bulunmakla beraber , yine kendisinde şehvetlere meyil kalmış bulunursa ona levvâme denir. Eğer bu meyil zâil olup (*giderilip*) şehvani nefse muhalefet edebilir ve kendi âlemine ziyade meyil edip ilhamlara müstaid olursa mülhime derler. Eğer şehvani nefsin hükmünden tamamen çıkıp makam-ı ubudiyete varmış ve ızdırabı sakin olup şehvetleri büsbütün unutmuş ise ona mutmainne derler. Eğer bu halden geçmiş ve bilcümle muradlardan (*arzu, isteklerden*) vaz geçerek fâni olmuş ise ona radiye derler. Eğer bu hal kemal derecesine gelmiş ise ona merdiyye derler. Eğer bütün kemal sıfatları ile muttasıf olup insanları irşad için memur edilmiş ise ona da nefsi kâmile itlak ederler (*adlandırılır*)“ .

Nefis mertebelerinin en tehlikelisi nefsi emmâredir. Hz. Mevlâna nefsi emmâreyi karanlık bir kuyuya benzetir. “ Ey bu kuyu içinde arslan gibi tek kalmış olan insan, nefsin, tavşan gibi senin kanını döktü ve içti” (*Mesnevi, 1350 no.lu beyit*). Yani, ey kuyu gibi olan tabiat âlemine düşmüş , bir çok kayıtlar ile bağlanıp kalmış, oradan çıkıp kurtulmayı imkansız hale getirmiş olan insan . Senin insanlığına nispetle bir tavşan kadar âciz olması gereken nefsin, nasıl oldu da seni galebe çaldı , seni tabiat kuyusundan çıkıp kurtulamayacak bir hale getirdi . Ey can Yusufu, neden kuyuda kalıp duruyorsun, Kur’ân ipine sarıl da o karanlık kuyudan sıçra ve dışarı fırla (*Şerh-i Mesnevi 3/ 71*)

Hz Mevlâna bir başka beyitinde : “ Bedenine tapan , yani nefsin her arzusunu yerine getiren canının kurtaramaz” demiştir. (*Şerh-i Mesnevi cilt 4, shf 1119*)

Diğer bir beyitinde ise :” Ey bu fâni dünyadan ve onun rabitalarından kurtulamayan, sen mahvi (*yokluk*), sekri (*mânevi sarhoşluk*), inbisatı (*ferahlık*) ne bilirsin” demekte ve böylece gerçek manevi yükselişin ne olduğunu öğretmektedir. (*Şerh-i Mesnevi cilt 4, shf 1294*)

Allah’a gönül bağlayan ve itminanı (*gönülden inanma*) ancak O’nun zikir ve taatı ile rızâsında bulan nefsi mutmainnenin akıbeti Fecr suresinin 27-30 uncu ayetlerinde gösterilmiştir. Bu ayetlerin tefsirinde şöyle denmektedir :

“Ey nefsi mutmainne , dön Rabbine, hem radiye olarak hem de merdiyye , öyle bir halde dön ki sen Rabbinden hoşnud, Rabbin de senden hoşnud. Dön de gir kullarımın içine, bana ihlas ile kulluk eden, bana ihtisas ile temayüz eyleyen, halis kullara- sâlihın zümresine katıl ve gir cennetime onlarla beraber, (müfessirinin beyan ettiği diğer bir mâna ile) mukarrebin sırasına dizil ve onların nurları ile parla. Zira temiz ruhlar, karşılıklı aynalar gibi mütekabilen biribirine yansıttıkça nurları artar “ (*Hak Dini Kur’ân dilî, c 7 s. 5813*)

Nefsin yedi mertebesi ve bunların tabiatı, Kur’ân ayetlerinde de açıklanmıştır. Nefis mertebelerini bildiren ayetler şunlardır :

1-Nefsi emmâre :

“Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Muhakkak ki nefsi emmare , kötülülüğü emreder “

Yusuf suresi, ayet 53

2-Nefsi levvame :

“ Kıyâmet gününe ve kendini daima levm eden (kınayan) nefse yemin ederim ki ..”

Kıyâme suresi, ayetler 1-2

3-Nefsi mülhime

“ ..Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefisini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir “

Şems suresi, ayetler 7-10

4-Nefsi Mutmainne, Radye, Merdiyye

“Ey (o Rabbine muti olan) nefsi-i mutmainne. Sen O’ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir ! “

Fecr suresi, 27- 30

Not: Tevbe suresinin 100.üçüncü ayeti de, Radye ve Merdiyye mertebelerini ifade eder

5- **“ De ki: Allah’a hamd olsun ve musaffa hale gelen (seçkin) kullarına selam olsun “**

(Neml suresi, ayet 59)

Görülüyor ki, nefis mertebelerinde tekâmül eden bir insan nihayet Allah’ın tam rızâsına kavuşmakta ve mukarrebın sırasında mevki almaktadır. Şu halde zikir ve ibadet gayesiz ve meyvesiz bir hareket değil , insanı en aşağı seviyeden en yüksek mertebelere ulaştırır sağlam ve sağlam bir vasıta. Esasen Allah Teâlâ **“ Kulum bana ancak farz kıldığım şeyleri sevmesiyle yaklaşır”** mealindeki kudsî hadis ile bu hakikatı teyid buyurmuştur *(Sahîhî Buhârî Tercümesi, c. 12 hadis no: 2042).*

Bütün ibadetler Kur’ân-ı Kerim ayetleri ile emredildiğine göre, Allah’a yaklaşmak ve manevî bakımdan yükselmek isteyen her müslümanın zikir ve vazifelerini , ihlas ile ve devamlı şekilde yerine getirmesi lazımdır.

Zikir ve ibadetin etkili ve yararlı olması için onun huzurla yapılması şarttır. Bu konuda İmam Nesefî hazretlerinin (Zübde’tü’l Hakâyık = Gerçeklerin özü) adındaki eserinin tercümesinin 94.üçüncü sayfasındaki şu izahat, büyük bir dikkatle okunacak bir değer taşımaktadır :

“ Huzur-u kalb olmayıp, kalbi ile efkârı dünyeviyeye ve lisanı ile ezkar ve evradla iştigal ederse de böyle gaflet ile olan evrad ve ezkârın tesiri olmaz (Kalbi - akfî dünyevi işlerle meşgul iken yapılan zikirlerin faydası olmaz). Hatta sofiye derler ki, bir saat huzur ile olan (yani kalbi tamamen Hak Teâlâ’ya rabtederek yapılan) zikir bir sene huzursuzca olan zikirten efdal ve faydalıdır “.

Mâun suresinin **“namazlarından gâfil olanların vay haline “** mealindeki 4 ve 5.inci ayetleri buna şahiddir. Gerek evrad, gerek ezkâr gerek salavât olsun, bunları okumayı murad eden kimseler , evvela abdest üzere olup kibleye dönerek okumaya başlayıp , bitirinceye kadar Hak’dan gayri hatırına bir şey getirmeyerek huzuru halveti Hak ile olur ise pek etkili ve faydalı olur. **“ Bir saatlik tefekkür, yetmiş saatlik ibadetten hayırlıdır “** hadisi bu mânâyı teyid eder. Bahaddin Şah Nakşibend hazretlerinin meclisinde bir derviş otururken sesini yükselterek **“Allah”** diye bağırarak, hoca hazretleri **“ Bizim meclisimiz ehli gaflet meclisi değildir”** diye mezkur derviş meclislerinden tard etmişler.

Zikir’den maksat huzurdur. Huzur’un neticesi müşahededir. Müşahade’nin gayesi marifetullah’dır. Marifetullah, Hûda’nın muhabbetini celb eder. **Hilkat-ı âlemden murad, muhabbeti Hûda’dır (Âlemlerin yaratılmasından maksat Allah Teâlâ’yı bilmek ve sevmektir).** Muhabbetullah bir sâlikte bulunursa, kabiliyeti ölçüsünde hicapların ve derecelerin tahsili mümkün olur *(yani Cenab-ı Hak ile arasındaki perdelerin kaldırılıp manevî dereceler kazanması mümkün olur).*

Muhibbi Hak olan sâlik, mahbubu Hak olmuş olur. Eğer mahbub olmasaydı, muhib olmazdı. Zira muhabbetin neş'et-i süduru, önce Hûda'dan sonra kul'dan olur (*Yani ilâhî muhabbet önce Allahî Teâlâ'dan başlar, sonra kul'da oluşur*). Onun için ayet-i kerimede “ **Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler** “ (*Maide, 54*) buyurulmuştur. İşte mürşidler , müridlerini bu muhabbet makamına erişinceye kadar terbiye ederler ve korurlar . Makam-ı muhabbete eriştikten sonra, mürşidin hizmeti tamam olur. O vakit sâlikin rehberi, muhabbet-i Hûda olup artık mürşid anın işinde müdahale etmez.

Sofiye indinde gaflet ile vakit geçirmek, küfür ile vakit geçirmek gibidir. Eğer bir sâlik , huzuru kendi nefesine meleke ederse hatta uykusu ibadet ve taat üzere olmuş olur. “ **Âlimin uykusu, cahilin ibadetinden hayırlıdır** ” hadisi bunlar hakkındadır.

Huzur-u dâimde olan azizlerin bazısına cezbe gelir. Cezbe dedikleri, arifin kalbinin tarafı İlâhiden bir envi çekilmesidir ki, ihtiyarında (*Kendi iradesi ile*) olmayarak arifin kalbi Hakka müncezip ve mail olur. Cezbe makamı, makam-ı mahbubiyettir. Cezbe, inayeti İlâhiye gereği olarak sâlikî Hakka yaklaştırıp külfetsiz olarak ve bilâ say tayy-ı menzil kat-ı merahil eder (*yani bir çalışma neticesi olmaksızın mesafeler ve aşamalar kat ettirir*). Sofiye derler ki, cezbe harabede define bulmaya benzer. Çok veliler temenni ve arzu ederler. Amma herkese müyesser olmaz. Ancak Allah'ın ıstıfa ve ihtiyar eylediği (*seçtiği ve dilediği*) kimselere nasib olur. “ **Doğrusu onlar bizim katımızda seçilmişleren, en hayırlı kimselerdendir**” (*Sâd suresi, 47*) ayeti bu mânaya işaretidir” (*İmam Nesefî'nin açıklamaları burada bitti*)

Bu izahat, İmam Nesefî hazretleri gibi büyük bir velinin, hakikat mertebesinden bildirmiş bulunduğu sadık haberlerdendir. İşte , zikir ve ibadet yolu ile Allah'a yaklaşan salih kullar, böyle güzel tecellilere mazhar olurlar. Bu konudaki sözlerimizi Ümmî Sinan 'ın şu güzel mısraalrı ile bitirelim:

Dâim sen ol dilde , sözüm Seni fikreylesin özüm
Gayrıya bakmasın gözüm, al gönlümü Senden yana

Bu risale Kemaleddin Arıkkın tarafından Şubat- Nisan 1966 tarihlerinde yazılmıştır.